

Verschijnt
tweemaandelijks

april
1977

MASSA COMMUNICATIE

V/2

1977

Inhoud nr. 2, jaargang 5, 1977

SYMPOSIUM REGIONALE OMROEP
Amsterdam 1976

Dr. J. M. H. J. Hemels
De regionale omroep in het medialandschap (p. 41)

M. Barton
Ervaringen met lokale radio in Engeland (p. 63)

Mr. P. Kuypers
Regionale omroep en regionalisatie (p. 74)

Drs. G. J. Kemme
Nawoord (p. 86)

MASSACOMMUNICATIE

wordt uitgegeven door de

STICHTING ONDERZOEK MASSACOMMUNICATIE (SOM)

onder redactie van:

dr. E. Diemer (Amsterdam), prof. dr. G. Fauconnier (Leuven),
drs. P. M. Hendriksen (Hilversum)*, dr. H. van den Heuvel (Voorburg),
prof. dr. P. Kluyskens (Gent), prof. dr. G. van Parys (Gent)*,
drs. H. J. Smets (Nijmegen)*, dr. J. G. Stappers (Nijmegen)*,
drs. F. Wermer (Utrecht), drs. C. J. van Woerkum (Wageningen).

* leden werkdredactie

sekretariaat:

drs. H. J. Smets,

postbus 258 Nijmegen, tel. 080 - 512372

administratie en druk:

Drukkerij-Uitgeverij H. Gianotten bv

Bredaseweg 61 Tilburg, tel. 013-423036, giro 1085553

Opgave van nieuwe abonnementen en adreswijzigingen uitsluitend te richten aan dit adres

abonnements:

gewoon abonnement : f 36,50 (Bfrs. 515)

buitenland : f 51,—

studentenabonnement : f 22,50 (Bfrs. 315)

los nummer : f 7,50 (Bfrs. 110)

advertenties:

Over advertenties neme men contact op met het sekretariaat

prijzen: 1/1 pag.: f 300,—; 1/2 pag. f 160,—; 1/4 pag. f 90,—

korting bij herhaalde plaatsing

DE REGIONALE OMROEP IN HET MEDIALANDSCHAP ¹⁾

Wat ons vandaag bij elkaar gebracht heeft, is aan te duiden als een gemeenschappelijke interesse in een zaak van gemeenschappelijk belang. Want dat is de regionale omroep zeker: een zaak van gemeenschappelijk belang, die na zoveel jaren opnieuw een symposium waard is. Om u te helpen mijn plaats te bepalen, leg ik op voorhand een korte verklaring af. Ik zou mijzelf namelijk als kritische pleitbezorger van voortgaande regionalisering in de Nederlandse omroep willen kwalificeren. Dat ik behalve op principiële ook op meer pragmatische gronden voor uitbouw van de regionale omroep ben, wil ik u niet verhehlen.

In hoeverre de door mijn opleiding en beroepsbezigheden gegeven beperking tot een communicatiewetenschappelijke benadering ook tot een vertekening van het totaalbeeld aanleiding zal geven, kan ik niet goed overzien. Indien u bereid bent in de discussie uw zienswijzen vanuit uw eigen achtergrond en uw eigen specifieke deskundigheid in te brengen, dan kan het nadeel van mijn aspectuele benadering althans enigszins gecorrigeerd worden. Het geheel zal dan uiteindelijk meer zijn dan de som van de delen. De technische, juridische, financieel-economische, organisatorische en politieke aspecten dreigen mét de welzijnsideologische implicaties toch al zoveel aandacht te krijgen, dat het verantwoord en zinvol lijkt in mijn betoog een ander, dit is *communicatiewetenschappelijk* accent te leggen. Mijns inziens moet vóór alles voorkomen worden dat de menselijke, de niet-technische, de 'zachte' kant van de zaak in het verdomhoekje komt.

DRIELUIK VAN ZENDER, BOODSCHAP EN ONTVANGER

Ik zal mij dus voornamelijk beperken tot de communicatiewetenschap en wel in zoverre deze discipline onder welke benaming dan ook het communicatieve gedrag van mensen onder het aspect van openbaarmaking en het aspect van het openbaar worden bestudeert. Openbaar maken houdt in het op een zodanige wijze zichtbaar en doorzichtig maken van processen, feiten, toestanden en structuren dat deze activiteit voor mensen iets openbarends en soms zelfs opzienbarends krijgt. Het massacommunicatieve, dit is het openbare karakter van een communicatieproces, wordt niet zozeer bepaald door het feit dat de door de zender geproduceerde en verspreide boodschap in beginsel bestemd is voor iedereen, dan wel door de omstandigheid dat in beginsel niemand van de ontvangst wordt uitgesloten.²⁾

De intentie van de zender om openbaar te maken, om met een boodschap een zo groot mogelijk publiek te bereiken, vloeit logischerwijze

voort uit het wezen van communicatie als activiteit van gemeenschappelijk maken, van mededelen.

In omschrijvingen van al of niet openbare communicatie moet de ontvanger als het ware resoneren, niet als een begeerd doelwit waarop de zender naar believen met zijn boodschap mikt, maar als de doorslaggevende derde component in ieder communicatieproces. Het is de ontvanger die uiteindelijk de drang tot openbaar maken kan legitimeren of verwerpen.

Het massacommunicatieproces heeft, evenals het communicatieproces, veel kenmerken van een vergelijking met twee onbekenden: ik kan x niet ontcijferen zonder y en y niet zonder x te kennen. De visie op de ontvanger kan echter niet genetisch of causaal ontstaan uit de visie op de zender en evenmin kan omgekeerd de visie op de zender ontstaan uit onze visie op de ontvanger. Het probleem bij een 'overall'-visie op massacommunicatie is juist dat we als het ware in de ban zijn van een drieluik van zender, boodschap en ontvanger, een drieluik dat als een eenheid in ons denken en oordelen aanwezig is en dat voor analysedoeleinden toch met enige tegenzin uit elkaar gehaald moet worden. Het geheel van een drieluik is immers méér dan de som van de panelen.

Het zou te ver voeren op dit moment dieper in te gaan op de eigenaardigheden van het massacommunicatieproces. Het zicht op het onderwerp van vandaag zouden we dan verliezen.

AUDIOVISUELE VOORHOEDE EN KABELOMROEP

Men kan zonder overdrijving stellen, dat het overgrote deel van de discussie rond regionale en lokale omroep tot dusver een te weinig zakelijk karakter heeft gehad.

Een audiovisuele voorhoede heeft in het laatste decennium en met name in de laatste jaren, onderwerpen als lokale kabelomroep, wijk- en buurttelevisie, video-workshops, het buitenschoolse educatieve werk met onder andere de open school-gedachte in woord en geschrift verziekt door een tegen elkaar opbieden van fraaie beloften die verpakt werden in even welluidende als modieus klinkende woorden en zelfs leuzen.³⁾ Wie niet meezong in dit koor en — om maar een voor de hand liggend voorbeeld te noemen — lokale omroep eerder als een nieuw soort Haarlemmer olie dan als 'sociaal activiteitsmiddel' durfde te kwalificeren, die kon de verdenking op zich laden financiële belangen te hebben in de sfeer van het gedrukte woord of werd ervan verdacht tot het Hilversumse belangencomplex te behoren.

Van nieuwe media of nieuwe toepassingen van bestaande media zijn altijd al nieuwe perspectieven verwacht die later niet meer dan illusies bleken te zijn. Het gevaar bestaat dat de andere, reeds bestaande media en hun gebruiksfuncties voor het publiek tijdelijk buiten de aandacht vallen. Dat is niets nieuws. Nieuw en naar mijn idee betreu-

renswaardiger, was bij de laatste golf van hooggestemde verwachtingen dat het tegengeluid van de dompers zo zwak klonk. Nieuwe media riepen ook altijd onheilsvoorspellingen van pessimisten en cultuurcritici op. Het voordeel daarvan was, dat de hardlopende voorhoede wat afgeremd werd. Deze correctie mis ik in de vele nota's, rapporten, artikelen, verslagen, notulen en gesprekken van de laatste jaren maar al te vaak. Het lijkt wel of critici de mooie droom van een audiovisueel paradijs niet echt durven te verstoren.

De aanvankelijke weerspanning van de overheid ten aanzien van het toestaan van experimenten met lokale omroep, heeft de euforie als gevoel van zich welbevinden bij de gedroomde toekomstmogelijkheden nog versterkt. Op het ministerie van CRM moet een aardige bloemlezing samen te stellen zijn uit de aanvragen van gegadigden voor een of andere vorm van regionale of lokale omroep.⁴⁾

Mijn eerste stelling nu luidt, *dat de doelstellingen van lokale kabelomroep zoals die onder andere in statuten omschreven zijn, een afspiegeling zijn van de onkritische hoerastemming die ik heb aangeduid.* Dit heeft tot onvermijdelijk gevolg dat op de evaluatie van de zes plaatselijke kabelomroepexperimenten een zware hypotheek rust. Wie veel beloofd heeft, zal na een korte periode van hooguit drie jaar moeten bekennen, dat de resultaten niet navenant zijn. In de inleiding op de in het begin van 1976 verschenen interimrapportage door de experimentele instellingen⁵⁾ wordt m.i. te optimistisch opgemerkt, dat er een ontwikkeling is geweest van oorspronkelijk abstracte doelstellingen naar feitelijke werkdoelstellingen waarbij de samenlevingsopbouw het belangrijkste sleutelwoord was of werd. De euforie zit nog heel diep in de teksten en hoofden van hen die zich met lokale kabelomroep bezighouden. Na lezing van de her en der geuite verwachtingen kwam bij mij de gedachte op dat het al mooi zou zijn, wanneer één procent van het gestelde gerealiseerd zou worden. In Groot-Brittannië, waar zoals u weet al sinds 1967 'local radio' bestaat, heeft onderzoek naar de ervaringen in de eerste twee jaar aan het licht gebracht, dat het beweerde uitblijven van succes van lokale omroep in termen van het nut voor de gemeenschap geleid heeft tot een meer bescheiden formulering van de doelstellingen van 'local radio'.⁶⁾

Hierop aansluitend kom ik tot mijn tweede stelling.

REGIONALE OMROEP IS NIET VAN GISTEREN

Deze tweede stelling luidt, *dat de in onderzoeksverslagen gerapporteerde en nog te rapporteren resultaten van de experimenten van de zes lokale kabelomroepen niet van invloed mogen zijn op de verwachtingen ten aanzien van regionale etheromroep.* Vergelijkingen gaan nauwelijks op. Kabelradio-omroep wordt gehinderd door een beperkte ontvangstmogelijkheid: niemand is nog gewend aan het idee dat het televisietoestel ingeschakeld moet worden om een radioprogramma

te ontvangen, terwijl de transistor en de autoradio ingeburgerde ontvangsttoestellen zijn.

Het aanbrengen van onderscheid tussen regionale etheromroep — ik heb het dan over radio — en lokale kabelomroep — ik heb het dan over voornamelijk televisie — heeft iets van het bekende vechten tegen windmolens. De discussie over regionale omroep is vertroebeld door het jarenlang door elkaar hutselen van twee zo verschillende zaken als lokale kabelomroep en regionale etheromroep. Het is bijzonder betreurenswaardig en schadelijk voor de opinievorming dat de discussies over en naar aanleiding van de doelstellingen van lokale kabelomroep tot een besmetting van de sfeer rond regionale omroep geleid hebben. Ik wil proberen duidelijk te maken, hoe de spraakverwarring en geprikkelde atmosfeer ontstaan is.

Toen op 29 mei 1969 de Omroepwet van kracht werd, had regionale omroep in Nederland al een geschiedenis van bijna een kwarteeuw. In een sriptie over aspecten van regionale omroep⁷⁾ heeft Buddingh' aangetoond, dat het tij na de bevrijding slechts twee jaar gunstig is geweest voor regionale omroep. Vanaf het moment dat de omroeporganisaties hun posities van vóór de oorlog, met enige modificaties, weer konden innemen en het streven naar een nationale omroep in de kiem gesmoord was, werden de Regionale Omroep Zuid en Regionale Omroep Noord min of meer geduld. — Men leze voor de omroepstrijd na de oorlog de desbetreffende gedeelten in het recente proefschrift van Van den Heuvel —.⁸⁾ Voor de uitbreiding van de regionale omroep tot bijvoorbeeld Twente, Zeeland en Noord-Brabant kon geen enthousiasme meer verwacht worden. Men dient te bedenken dat beide na-oorlogse regionale omroepen algemene radiostations waren, die werkten binnen een bepaalde regionale formule. Dat betekende, dat er behalve het regionale uitgangspunt geen bindende uitgangspunten van ideologische, politieke, religieuze en andere aard konden zijn. Nog afgezien van de regionale component lag hierin het voor de Nederlandse situatie nieuwe element van *algemeenheid*. Het heeft nog tot 1955 geduurd, voordat de RON RONO werd, dat wil zeggen, voordat ook Overijssel en de Gelderse Achterhoek bij het werkgebied betrokken werden. Na een onderbreking van de zogenaamde Oostprogramma's voor deze twee laatste gebieden tussen medio 1966 en medio 1968 kwam er vanaf juli 1968 een Overijssels én Gelders programma van de RONO in de ether. De RONO maakt voor het gehele verzorgingsgebied bedoelde zogenaamde interprovinciale en voor afzonderlijke gewesten of provincies bedoelde programma's.

Hiermee wordt op bijzondere wijze recht gedaan aan de betekenis van het bijvoeglijk naamwoord 'regionaal'. 'Regionaal' betekent immers niet alleen 'betrekking hebbend op of behorend tot een streek' maar ook 'betrekking hebbend op of behorend tot zulke gebieden onderling'. Bij de voorgenomen splitsing van de RONO lijkt men dit aspect van lieverlede te kunnen vergeten en dat zie ik persoonlijk als een verarming. Niet de interprovinciale programma's, maar de soms

ingrijpende wijzigingen in het zendschema van de RONO leidden ertoe, dat luisteraars het spoor bijster konden raken. Binding met de luisteraars betekent in de eerste plaats het op vaste tijden uitzenden van bepaalde programma's.

De ROZ heeft van oudsher minder moeilijkheden van deze aard gekend. Zij richtte en richt zich nog op de provincie Limburg en in toenemende mate op de grensgebieden van België en de Bondsrepubliek, alsmede op een stukje Noord-Brabant. Het adjectief 'regionaal' wordt dan ook in zijn twee betekenissen gehonoreerd. Het is in dit verband hoogst merkwaardig, dat regionale omroep in het kader van de Omroepwet omschreven is als 'de binnenlandse omroep, bestemd voor het publiek in gewesten, streken en steden'. Uit de Memorie van Toelichting op de Omroepwet blijkt, dat de wetgever twee soorten sociologisch-geografische gebieden in het blikveld heeft willen halen, namelijk gewesten of streken en grote steden als grote bevolkingscentra. Met geen woord wordt gerept over wat ik met Prakke de factor 'Entgrenzung'⁹⁾ zou willen noemen. 'Regionalisme' in de beperkte zin van het cultiveren van de aparte tradities van een gewest, van een regio, heeft — zoals ik nog zal betogen — al lang afgedaan.

VERWARRING DER GEESTEN EN TEKSTEN

Ik kom op het punt van de relatie van regionale omroep tot de Nederlandse Omroep Stichting waarover in rapporten¹⁰⁾ en tijdens studiedagen¹¹⁾ zoveel te doen is geweest. Voor RONO en ROZ is, zoals bekend, de NOS het verzorgingsinstituut van de uitzendingen van regionale programma's. Art. 47A van de Omroepwet regelt de verhouding tussen de NOS enerzijds en de RONO en ROZ anderzijds. In art. 47B van de Omroepwet staat ondermeer dat bij algemene maatregel van bestuur per gewest, streek of stad aan een voor dat gewest, die streek of die stad representatieve culturele instelling zendtijd kan worden toegewezen voor het uitzenden van door deze instelling voorbereide en samengestelde programma's, *regionale programma's* zoals er staat.

Over het streven naar een regeling van de regionale omroep volgens art. 47B is in het verleden vaak en soms heftig gedebatteerd. Tijdens de studiedag *Welzijn en erbij zijn*, die nu precies zes jaar geleden in ditzelfde congrescentrum plaatsvond¹²⁾, heb ik betoogd, dat zowel onvredes als onbekendheid met de gegeven mogelijkheden gemakkelijk overspannen verwachtingen wekken van nieuwe faciliteiten.

De vraag naar de organisatie van de regionale omroep is te lang besproken vanuit een hetzij-hetzij vertrekpunt, terwijl de wetgever juist twee mogelijkheden heeft willen creëren, mogelijkheden die in beginsel gelijkelijk voor realisering in aanmerking komen. Aan het leggen van de uiteindelijke verantwoordelijkheid *buiten* de regio (art. 47A), maar ook aan het koppelen van de verantwoordelijkheid aan de regio (art. 47B) kleven zowel bezwaren als voordelen. Naar mijn me-

ning zal op dit moment niemand nog indruk kunnen maken met een betoog voor uitsluitend regionale omroep ex art. 47A of uitsluitend ex art. 47B. Door de toewijzing van experimenteervergunningen aan de Stichting Amsterdamse Draadloze Omroep¹³⁾ en de Stichting Regionale Omroep Brabant¹⁴⁾ die nu beide in de ether zijn, is naar mijn mening volkomen recht gedaan aan de bedoeling van de wetgever. Het werk van de RONO en ROZ hoeft dan ook niet noodzakelijkerwijs te worden overgenomen door 'zelfstandige' regionale omroepen.

Ik kom tot het formuleren van mijn derde stelling, namelijk *de bewering dat de onduidelijkheid rond regionale omroep bij herhaling is en nog wordt geschoven op de toch al hoge rekening van de Omroepwet. Niet de Omroepwet, maar het aarzelende of anderszins te kwalificeren beleid van de voor de omroep sinds 1969 verantwoordelijke ministers is de bron van de ellende.* Regionale omroep viel als topic in het niet vergeleken bij andere beleidsproblemen die de Omroepwet oprise. Althans, zo lijkt het, wanneer men stukken uit de sfeer van de overheid raadpleegt. Niet vergeten mag worden, dat de NOS geen prijs stelde op uitbouw van de regionale omroep, zeker niet ex art. 47B. De martelgang — dit woord is toch niet misplaatst — van de sinds 1967 telkens in de stukken opduikende ministeriële nota over regionale omroep die nooit verschenen is, zal ik u hier niet beschrijven.¹⁵⁾ De nadere regelen, die, uiteraard de NOS en de Omroepraad gehoord, volgens de aanhef van art. 47B bij algemene maatregel van bestuur met betrekking tot de regionale omroep kunnen worden vastgesteld, bleven uit.

In mijn vierde stelling klinkt ongetwijfeld nog meer ongenoegen over de ministeriële bekendheid met of belangstelling voor de regionale omroeproblematiek door. De formulering van deze stelling zou als volgt kunnen zijn: De bekendmaking van de toenmalige CRM-minister en staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat tijdens de historische bijeenkomst van 8 maart 1973 met de vaste commissies voor resp. CRM en Verkeer en Waterstaat en de bijzondere commissie inzake het Casemarapport uit de Tweede Kamer aangaande het plan om aan zes gemeenten experimenteervergunningen te verstrekken voor lokale kabelomroep, is mijns inziens dé oorzaak van verwarring rond de uitbouw van de regionale omroep. *Geheel ten onrechte zag de al demissionaire minister lokale kabelomroep als een inleidende fase voor een eventuele uitbouw van regionale omroep.* Veelbetekenend is dat de benodigde gelden geput werden uit de reserves die gevormd waren voor de financiering van de regionale omroep.

De vraag blijft, waarom de versterking van juist de plaatselijke democratie, de verbetering van de communicatie en de behartiging van gemeentelijke belangen in gemeenten van beperktere omvang, dus niet de grote bevolkingscentra waarop de Memorie van Toelichting op de ontwerp-Omroepwet uit 1966 doelde, de voorkeur van de minister mochten genieten. Dezelfde minister had in het najaar van 1971

nog verklaard, niet aan experimenten met regionale omroep te denken. Verwarde hij regionale omroep toen al met lokale kabelomroep, zo kan men vragen.

Speculanten en koffiedikkijkers hebben betoogd, dat de minister wél aan experimenten is gaan denken, toen in hetzelfde najaar van 1971 bleek dat het deksel van de kabelomroepvlot vloog. In Woensel, Melick en Herckenbosch en andere plaatsen die iedereen onderhand kan opdreunen, werd een ministeriële beschikking geforceerd; deze zogenaamde *Kerstbeschikking* van 24 december 1971 heeft de minister van CRM in overeenstemming met zijn collega van Verkeer en Waterstaat aangeboden als voorlopige regeling voor het gebruik van draadomroepinrichtingen anders dan voor doorgifte van programma's van de binnenlandse of buitenlandse omroep¹⁶). Als het waar is, dat iedere engel in de geschiedenis een beschermduivel bij zich heeft¹⁷), dan heeft Mercurius de lokale kabelomroep in die hoedanigheid begeleid. Wie een bewijspaal kent, waaruit blijkt, dat de wetgever bij de voorbereiding van de Omroepwet met de opmerking over het gebruik van draadomroepinrichtingen anders dan voor de doorgifte van programma's van de binnen- of buitenlandse omroep de experimentele kabelomroep van de jaren 1974 en later op het oog gehad heeft, verdient een bijzondere beloning van de organisatoren van dit symposium.

Hoe de zes experimenten met lokale kabelomroep uiteindelijk ook beoordeeld zullen worden door de volksvertegenwoordiging, zij zullen ook dan een storende invloed kunnen hebben op de politieke besluitvorming ten aanzien van regionale omroep. Wie goede argumenten heeft *tegen* een voorkeursbehandeling van de regionale omroep, zal daarmee zijn voordeel kunnen doen. Waarom ik juist een voorkeursbehandeling voor de regionale omroep bepleit, mag blijken uit deze analyse van het Nederlandse medialandschap in zijn historische en actuele maatschappelijke context. Een uitputtende behandeling kan ik niet geven. Uit een oriëntatie in de literatuur met betrekking tot massamediale voorzieningen op regionaal niveau blijkt, dat de communicatiewetenschap zich nog niet grondig bezonnen heeft op massacommunicatieve voorzieningen op regionaal niveau.

GEEN AFGRENDELING VAN REGIO'S

Regionale omroep veronderstelt een programmatische afstemming op een bepaald gebied. Een zekere begrenzing, maar vooral géén afgrenzing, is noodzakelijk met het oog op het concretiseren van de doelstellingen van de regionale omroep. — Op deze doelstellingen kom ik nog terug. —

Ook moeten eisen gesteld kunnen worden aan het zenderbereik. Met het gegeven dat regionale omroep primair betrekking heeft op een bepaald gebied als uitgangspunt, kan toch geprobeerd worden relaties tussen verschillende gebieden te bevorderen. De tweeledige

betekenis van 'regionaal' breng ik hierbij weer in herinnering. Voorkomen wordt dan, dat er een verkaveling wordt doorgevoerd in een land, dat ook als omroepwerkgebied in zijn totaliteit betrekkelijk klein is.

Over het aantal regio's dat voor regionale omroep in aanmerking zou kunnen komen, meen ik niet geheel te kunnen zwijgen. Het woord 'regio' heeft een betekenisontwikkeling doorgemaakt van grens of grenslijn naar landstreek, gebied, landschap, gewest of district. 'Regio' is ook een juiste aanduiding voor een stedelijk gebied als Amsterdam, Rotterdam of Den Haag met omliggende plaatsen en 'groenstroken'. Omroep voor Groot-Amsterdam, Groot-Den Haag of Groot-Rotterdam is dan ook evenzeer regionale omroep als dat het geval is of zou kunnen zijn met omroep voor Zeeland, de Drechtstreek, Friesland, Kennemerland, Noord-Holland-Noord, Zuid-Oost Brabant, Midden Brabant, Noord Oost Brabant, West Brabant, Limburg, Groningen, Drente, Overijssel of Gelderland. Wanneer u deze opsomming zo hoort, zullen de gebiedsaanduidingen u niet of nauwelijks vreemd in de oren klinken. Dat is ook mijn bedoeling. Mijn vijfde stelling is namelijk, *dat bij de verspreiding van de regionale radioprogramma's via de ether (door middel van zenders) geen enkele grens exact aan te houden is*. Dit is een reden te meer om van de afbakening van de regio's geen strijdpunt te maken. Rekening houdend met de bestaande voorzieningen voor regionale omroep kan men in de toekomst slechts een beperkt aantal gebieden, die sociaal-economische en culturele samenhangen vertonen, aanwijzen. De schaalvergroting, die de Nederlandse samenleving op allerlei punten heeft vertoond, kan men niet ongestraft ongedaan maken. De tendens tot vorming van regionale structuren op andere terreinen, dan dat van de omroep, ontmoet ook sterke tegenkrachten.

Men moet niet proberen de regionale omroep te structureren naar analogie van bijvoorbeeld de 26 provincies-nieuwe-stijl. Een bestuurlijke herindeling heeft trouwens ook zoveel politieke aspecten, dat de uitbouw van regionale omroep onnodig lang vertraagd zou kunnen worden.¹⁸⁾

Een aantal van vijftien tot hooguit twintig regionale omroepen zal voor Nederland genoeg zijn. De commissie regionale omroep van de NOS kwam in de tweede versie van haar rapport van medio 1969 tot veertien zogenaamde 'lokatiepunten' voor regionale omroepen in regio's nieuwe stijl. Wat mij betreft zou men minder de klemtoon moeten leggen op de idee van 'regio's nieuwe stijl'. Regio's, die interesse hebben voor regionale omroep, moeten zelf met een flexibele begrenzing tevoorschijn komen. Aanpassingen kunnen ook in onderling samenspel overeengekomen worden.

Anders dan in bijvoorbeeld Groot-Brittannië en de Bondsrepubliek bestaat in Nederland geen wettelijke verzorgingsplicht voor radio- en televisieuitzendingen. *Er dient een wettelijk recht op een goede ontvangst van zowel landelijke als regionale Nederlandse omroeppro-*

gramma's te komen. Zelfs de PTT heeft het hier vermelde manco al gesignaleerd.¹⁹⁾ Toch lijkt het mij goed de zesde stelling ervoor te reserveren.

ONTWIKKELING IN VISIE

De zevende stelling zou ik als volgt willen formuleren: *De indeling in regio's ten dienste van regionale omroep dient voornamelijk bepaald te worden door het doel dat men met regionale omroep wil dienen.* Aangezien het dienen van de culturele eigenheid van een bepaald gebied geen exclusieve doelstelling van regionale omroep meer is, kunnen regio's ook met hantering van andere criteria vastgesteld worden.

Hoewel in beginsel gedacht kan worden aan indelingen naar bestuurlijke, sociale, economisch-technologische en educatieve functies, dient de communicatieve functie een doorslaggevend criterium te zijn.²⁰⁾

Met deze stellingname zijn wij onder meer bij de vraag beland, of men bij regionale omroep associaties wil oproepen met de spreekbuis, het doorgeefluik, de wegwijzer of de hulpverlener. In het denken over de betekenis van regionale omroep kan een duidelijke ontwikkeling onderkend worden.

In de twee eerste decennia van regionale omroep in Nederland stond de culturele eigenheid van de regio voorop. Daarbij speelde ook een zich afzetten tégen of een zich sterker maken tegenover het Westen een rol. Nog in de Memorie van Toelichting op de ontwerp-Omroepwet van 1966 kan men lezen, dat regionale uitzendingen 'in de eerste plaats grote waarde hebben in die streken waar een eigen cultuurleven een voedingsbodem biedt voor geregelde radio- en televisieuitzendingen voor die regio'. 'In de tweede plaats', zo gaat de Memorie verder, 'kan een "regionale omroep"²¹⁾ in grote bevolkingscentra goede diensten bewijzen ter versterking van de band tussen de inwoners, vooral door informatie over de gang van zaken van gemeenschappelijk belang, verbreiding van plaatselijk nieuws, e.d.'.

In feite waren de programma's van de RONO en ROZ al vóór het verschijnen van de Memorie van Toelichting op de ontwerp-Omroepwet gericht op de geciteerde doeleinden.

Beide regionale omroepen zonden al programma's over maatschappelijke, kerkelijke, politieke en economische zaken uit náást de culturele programma's. Er is echter wel sprake van een accentverschuiving. Bij de behandeling van de concept-Omroepwet in de Tweede Kamer speelde ook de regionale inbreng in de landelijke programma's een rol; het streekeigene zou, zo was de gedachte, in sommige gevallen ook voor de rest van Nederland van belang kunnen zijn. In kringen van de voorlichting voor provinciale besturen leefde ook de gedachte, dat regionale omroep niet alleen naar binnen, naar de eigen regio

gekeerd, moest werken, maar tegelijkertijd de regio op het landelijke podium moest tillen. In het licht van onze tweeledige betekenis van 'regionaal' beschouwd, is het jammer dat deze landelijke functie van regionale omroep maar zelden uitgewerkt is.²²⁾

Een ander, minder verwaarloosd aspect van regionale omroep is het 'vertalen' voor de regio van nationale en zelfs internationale gebeurtenissen en ontwikkelingen, problemen en manifestaties. Regionale omroepen in grensgebieden kunnen zo ook grensoverschrijdend functioneren. In de tweede versie van het rapport van de commissie regionale omroep van de NOS uit 1969²³⁾ wordt de vertaalfunctie uitdrukkelijk genoemd. Dezelfde NOS-commissie zag in regionale omroep ook een geschikt middel om nieuwe bevolkingsgroepen op de hoogte te brengen van hetgeen er actueel in de regio leeft; de integratie van deze groepen met de autochtone bevolking zou zo bevorderd kunnen worden.

De NOS-commissie hield zich wat de doeleinden van regionale omroep betreft aan de twee in de Omroepwet genoemde, te weten: de versterking van het eigen cultuurleven in de regio's en het versterken van de band tussen de inwoners van de regio's. De toekomstige taken van de regionale omroep werden echter al vanuit een iets ruimere visie beschouwd, met name wat betreft de dienstverlening aan het landelijke programma.

In het van 22 juni 1970 daterende advies van het bestuur van de NOS over de problematiek van de regionale omroep, uitgebracht aan de minister van CRM die daar in 1967 om gevraagd had, worden drie criteria genoemd, namelijk de culturele eigenheid, de maatschappelijke opbouw en de communicatie in het kader van de infrastructurale voorzieningen. Echter: in veel, zo niet in de meeste gevallen, zou de 'eigen levensstijl' de doorslaggevende factor moeten zijn. Het bestuur van de NOS verwierp overigens nogal wat voor de regionale omroep positieve aanbevelingen en conclusies van het rapport van de NOS-commissie.²⁴⁾

Minister Klompé heeft in haar niet gepubliceerde en door de Omroepraad sterk gekritiseerde concept-nota over regionale omroep uit het voorjaar van 1971 beklemtoond, dat regionale omroep 'egalitatie' op cultureel gebied kan tegengaan en de bewoners van grote bevolkingscentra ervan bewust kan maken, dat zij deel uitmaken en actief deelgenoot kunnen zijn van gemeenschappen die ze kunnen overzien.²⁵⁾ Het kabinet besloot de zaak van de regionale omroep te laten rusten; op 28 april 1971 ging Nederland naar de stembus.

De besturen van provincies en steden zagen als doelstelling van regionale omroep de instandhouding, verbreding en stimulering van het culturele leven in de regio, het geven van informatie over het totale gebeuren in de regio en — onder invloed van ontwikkelingen in de sfeer van de overheidsvoorlichting — het verbeteren van het contact tussen overheid en burgers. Sinds het midden van de jaren zestig is de doelstelling van regionale omroep niet meer uitsluitend

ingebod in de culturele eigenheid van de regio, zo kan de conclusie van een verkenningsreis door rapportenland luiden. In de stukken van STAD en SROB vindt men deze verruiming van de doelstelling terug.

OVER DOELSTELLINGEN EN TAKEN

In art. 2 van de statuten van de SROB²⁶⁾ leest men, dat deze stichting beoogt regionale radio- en/of televisieprogramma's uit te zenden om 'daardoor de sociaal-maatschappelijke ontwikkeling van Noord-Brabant te bevorderen en de geestelijke, economische, kulturele en rekreatieve activiteiten in die provincie te verhogen en te intensiveren. Daarbij staat het geven van informatie in de ruimste zin van het woord voorop'.

In een brief van 18 december 1975²⁷⁾, gericht aan het Instituut voor Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek van de Katholieke Hogeschool, spreekt het ministerie van CRM de mening uit 'dat een begeleidend onderzoek (van de regionale etherexperimenten van STAD en SROB) zal moeten nagaan of de regionale etheromroep als alternatieve informatiestroom — naast reeds bestaande communicatie- en informatiestromen — er in slaagt op een eigen wijze regionale zaken te signaleren, algemene aangelegenheden in een regionaal kader te plaatsen, maar ook de bewoners in de betrokken regio's te interesseren voor en te betrekken bij het vormgeven aan de eigen woon-, leef- en werksituatie. De vraag in hoeverre de regionale etheromroep participatie van de burger kan bevorderen, zou ook betrekking dienen te hebben op de participatie aan het omroepexperiment zelf. Meer in het algemeen dient dus onderzocht te worden of de regionale omroep een eigen functie in het totaal van de reeds aanwezige media kan opbouwen en of hieraan bij de verschillende bevolkingscategorieën behoefte blijkt te bestaan. De onderzoeksresultaten zullen mede een bijdrage kunnen leveren aan de verdere ontwikkeling van het beleid t.a.v. de regionale omroep in het kader van het te voeren samenhangend mediabeleid'.²⁸⁾

Vergelijk men deze passage uit een officiële brief van CRM met eerder verschenen rapporten, nota's en dergelijke, dan ligt de conclusie voor de hand dat CRM weinig of geen rekening houdt met de ervaringen van dertig jaar regionale omroep en teveel in stukken over lokale kabelomroep verdiept geweest is. De informatiestroom moet alternatief zijn, lijkt dat althans te moeten zijn, participatie aan het omroepexperiment zelf moet bevorderd worden en de regionale omroep moet zich binnen de gestelde korte experimentele periode een plaats tussen andere, misschien wel concurrerende, media veroverd hebben. Op een merkwaardige wijze lijkt de briefschrijver gegrepen te zijn door het taalgebruik van de audiovisuele voorhoede, waarover wij eerder de staf gebroken hebben. Nog vreemder is het, dat over de educatieve taak van regionale omroep met geen woord gerept wordt.²⁹⁾

De programmaraad van de RONO heeft in een reactie op de media-nota³⁰⁾ uitdrukkelijk gesteld, dat juist de regionale omroep bij een verdere uitwerking van de instructieve omroep en de Open-Schoolgedachte³¹⁾ bijzonder waardevolle diensten zal kunnen verlenen. De raad verwees daarbij naar de ervaringen in Friesland met schoolradio en telebord. Qua doelstellingen en taken mag er mijns inziens geen verschil bestaan tussen een regionale omroep ex art. 47A Omroepwet en een regionale omroep ex art. 47B Omroepwet.

Wat de taakstelling van de regionale omroep betreft, voldoet de driedelige, zoals die geformuleerd is door Jurgens van de RONO.³²⁾ Jurgens onderscheidt een *conserverende* taak (het bevorderen van de cultuur in de ruimste zin binnen de betreffende regio), een *innoverende* taak (het signaleren en begeleiden van veranderingen en veranderingsprocessen) en ten slotte de *informerende* taak (het verschaffen van relevante informatie aan de bewoners van de betreffende regio).

Om u de achtste stelling, die ik hiermee behandeld heb nog even te geven: *Van regionale omroep ex art. 47B mag niet meer en niet minder verwacht worden, dan wat de regionale omroepen van het type 47A tot nu toe gepresteerd hebben.*

Mijn negende stelling vloeit ook voort uit wat ik hiervóór al betoogd heb. Zij luidt: *De in de medianota expliciet geformuleerde³³⁾ en in nota's, rapporten en dergelijke in meer bedekte termen verkondigde opinie, dat regionale omroep een welzijnsvoorziening van en voor de regio is, dient om twee redenen van de hand gewezen te worden.* In de eerste plaats is de regionale omroep een *massacommunicatieve* voorziening op meso-niveau. Onder 'voorziening' versta ik in navolging van de Commissie Bevordering Plaatselijke Educatieve Netwerken³⁴⁾: 'het geheel van materiële en personele mogelijkheden, gericht op de vervulling van één of meer functies'. De functies waar het bij regionale omroep om gaat, zijn alle, óók de kritische, functies die in de literatuur aan massacommunicatie worden toegeschreven. Aangezien in de Omroepwet slechts gesproken wordt van 'regionale programma's' en geen omschrijving gegeven wordt van 'regionale omroep' bestaat het gevaar dat de welzijnsideologie geheel onnodig de omroepwetgeving kan binnen sluipen. Dit was het eerste bezwaar. In de tweede plaats is regionale omroep méér dan een massacommunicatieve voorziening 'van en voor de regio'; zoals ik al eerder gesteld heb, betekenen regionale omroepen ook iets voor de regio's onderling, voor de regio's in aangrenzende landen en voor de landelijke omroep. Men zou zelfs wensen, dat regionale omroep ook iets gaat betekenen voor de pers, bijvoorbeeld, doordat programmamakers geschoold worden die na een carrière bij de regionale omroep betere dagbladjournalisten zijn.

PLAATSBEPALING VAN REGIONALE OMROEP

Regionale omroep functioneert als regionaal communicatiemiddel temidden van landelijke, andere regionale en lokale massamedia. Een

beschrijving van deze media bespaar ik u, maar desalniettemin zal ik op grond van de bestaande massacommunicatieve voorzieningen pleiten voor een verdere uitbouw van deze voorzieningen op meso-niveau. Schaalvergroting is één, en nog wel een opvallend aspect van de maatschappelijke veranderingen die de twintigste eeuw kenmerken. Het verlangen naar kleinschaligheid in elke sector van de samenleving, het zoeken naar 'de menselijke maat in de schaalvergroting', manifesteert zich óók. Regionale omroep komt tegemoet aan de behoefte aan verscheidenheid van informatie. Blijkens de luistercijfers van regionale omroep wordt deze voorziening gewaardeerd: vergeleken met de cijfers voor landelijke radiobeluistering komt de ROZ er in een recent onderzoek van de NOS zeer goed af met een gemeten gemiddeld luisterdichtheidscijfer van 18⁰/₁₀₀ gedurende het eerste half uur en 6⁰/₁₀₀ gedurende het tweede half uur van de uitzending.³⁵⁾

Het medialandschap in Nederland is zeker gevarieerd te noemen. Regionale omroep zie ik daarbij als een verlate afronding van nu ruim een halve eeuw radio-omroep. Uitbouw van regionale omroep leidt niet alleen tot uitbreiding van het aanbod van massacommunicatieve boodschappen waarmee de pluriformiteit gediend kan zijn. Regionale omroep kan als massamedium een soort toegevoegde waarde hebben. Deze bijzondere kwaliteit dankt hij aan een geringere territoriale en sociale afstand dan in de landelijke situatie. De uitbreiding van het aantal nieuwsuitzendingen en actualiteitenuitzendingen in de laatste tien jaar op het niveau van de landelijke omroep is daarom ook geen argument tegen regionale omroep. Regionale omroep probeert immers in te spelen op de interesse van mensen voor wat in een als 'eigen' ervaren leefgebied, de wereld van wonen, werken en recreëren, gebeurt. De regionale pers heeft uiteraard dezelfde kwaliteit, maar blijft daarbij ook een eigensoortig massamedium. Regionale omroep en regionale pers hebben een complementaire functie. De factor regionalisatie doet zijn invloed gelden op zowel pers als radio. Al in het begin van de jaren zestig hebben de regionale kranten weer meer interesse getoond voor hun verspreidingsgebied en de bewoners ervan als bron voor nieuws, opinie en achtergrondbeschouwingen. De insteekkranten en katerns voor bepaalde gebieden ontstonden.

De herkenbaarheid voor het publiek waarvoor ze bedoeld zijn, geeft de media van het meso-niveau een meerwaarde die de landelijke media missen of steeds meer gaan missen, wanneer zij hun levensbeschouwelijke of politiek-maatschappelijke kleur verliezen. In plaats van deze herkenbaarheid treedt de regionale situatie als object van betrokkenheid. De forumfunctie van regionale omroep zal zowel organisatorisch als programmatisch moeten blijken. Overigens zullen de programmamakers van regionale omroep hun programma's op dezelfde manier als de landelijke oproep dat pleegt te doen, maken om bij de ontvangers informatie, educatie of verstrooiing te bewerkstelligen.³⁶⁾

MASSACOMMUNICATIE EN SAMENLEVINGSOPBOUW

De belangrijkste betekenis van regionale omroep is naar mijn mening gelegen in de informerende taak. Systematische, continue achtergrondinformatie³⁷⁾ in plaats van het opdissen van anekdotische wederwaardigheden zal ook de zo hoog in het vaandel van de lokale omroepexperimenten geschreven samenlevingsopbouw op regionaal niveau ten goede komen.

De twee opties van leefbaarheid en bestuurbaarheid veronderstellen dat meer mensen beter geïnformeerd zijn.³⁸⁾

Massamedia en derhalve ook regionale omroep blijken mensen iets onder de aandacht te kunnen brengen, hen te kunnen motiveren, voor iets te interesseren en bewust of bewuster te kunnen maken. Dat nooit iedereen die men zou willen bereiken, ook bereikt wordt en dat massacommunicatie soms niet die uitwerking bij ontvangers heeft die ervan verwacht is, is evenzeer een ervaringsgegeven.³⁹⁾ Wanneer samenlevingsopbouw onder meer op informatie-uitwisseling steunt, kunnen massamedia een rol spelen. Dat geldt ook voor het verbeteren van verhoudingen tussen bijvoorbeeld besturen en bestuurden.⁴⁰⁾ Primair is regionale omroep echter een massamedium en wel een specifiek massamedium dat integrerend kan werken. Het zou ernstige overweging verdienen een duidelijk beleid te ontwikkelen ten aanzien van lokale kabelomroep als specifiek middel voor plaatselijke samenlevingsopbouw. Lokale kabeltelevisie zou dan eventueel in combinatie met videotechiek en vanuit het 'free-access'-beginsel dat in de Verenigde Staten zo'n opgang lijkt te maken, verder ontwikkeld kunnen worden. Sociaal-politieke verbanden van allerlei origine zouden lokale kabelomroep als instrument kunnen gebruiken en ook voor de financiering moeten zorgen. De ontwikkeling van regionale omroep zou dan verder geheel onafhankelijk van lokale kabelomroep kunnen verlopen.⁴¹⁾ Op landelijk en regionaal niveau zouden de omroepvoorzieningen gekenmerkt moeten worden door een professionele aanpak, terwijl op plaatselijk niveau en op het niveau van de wijk juist non-professioneel gewerkt zou moeten worden.

SPREIDING VAN KENNIS EN ONZEKERHEID

Over de hiervóór zo beklemtoonde informatieve functie van regionale omroep wil ik nog iets opmerken⁴²⁾. Informatie waarover de ontvanger alleen maar wil *beschikken* bestaat naast informatie die ontvangers gebruiken bij het nastreven van bepaalde doelen. Er zijn behalve mensen die informatiezoekend gedrag vertonen ook mensen die informatie juist lijken te ontwijken. Maar al te vaak stimuleren massamedia dit informatie-ontwijkend gedrag door enerzijds het interesse-niveau en bevattingsvermogen van de ontvangers te overschatten en anderzijds anti-informatie aan te bieden.⁴³⁾ In het laatste geval heeft informatie vanuit de ontvanger beschouwd een negatief effect.⁴⁴⁾

Over de voor- en nadelen van het uitvoerig beschikbaar stellen en toegankelijk maken van informatie voor individu en samenleving, weten we overigens nog maar weinig. Dat geldt ook voor de oorzaken van de behoefte aan 'slecht' nieuws en sensationele verhalen. Kruihof heeft in zijn dissertatie een antwoord willen geven op de vraag wat onwetendheid, het niet geïnformeerd zijn, voor het sociale gedrag van mensen betekent ⁴⁵⁾. Onwetendheid is volgens Kruihof even belangrijk als kennis, omdat zij de mens in de constructie van de werkelijkheid beïnvloedt. Wat betreft het *verkeerd* geïnformeerd worden verwacht ik enige verbetering door uitbouw van regionale communicatiesystemen. De bewoners van een regio kunnen hun journalisten en programmamakers misschien beter controleren en corrigeren, omdat ze uit eigen waarneming of via eigen informele, niet aan vormvoorschriften gebonden communicatie alternatieve informatie opgedaan kunnen hebben. De geloofwaardigheid van ieder massamedium is een groot goed dat toch zo gemakkelijk op het spel wordt gezet.

Beroepscommunicatoren in het algemeen en die van regionale communicatiesystemen in het bijzonder zou ik de volgende stelling van mevrouw Thung ⁴⁶⁾ in overweging willen geven: 'Spreiding van kennis is ook spreiding van onzekerheid en vergt dus ontwikkeling van het vermogen met onzekerheden te leven'. Het ontwikkelen van dit vermogen is mijns inziens niet alleen een opgave voor onderwijs, kerken en opvoeding, maar ook voor de massamedia.

HISTORISCH-MAATSCHAPPELIJKE DIMENSIE

Op het soms genegeerde bestaan van ruim dertig jaar regionale omroep hier te lande heb ik al gewezen. In een aantal ons omringende landen stond regionale omroep helemaal aan het *begin* van de ontwikkeling van omroep. Regionale zenders vormden in Groot-Brittannië de oorsprong van de BBC: in 1924 waren er twintig.⁴⁷⁾ Internationale overeenkomsten met betrekking tot het gebruik van de middengolven maakten indirect een einde aan deze 'local stations'. In de Verenigde Staten, waar deze druk niet bestond, kon een versnipperingsproces zich doorzetten. De mogelijkheid om versnippering te voorkomen door beperking van de te realiseren doelstellingen werd daar niet benut.

Concurrentie in plaats van complementair functioneren was er het gevolg van. In België zijn de regionale omroepen het slachtoffer geworden van de in 1930 wettelijk vastgelegde keuze voor een eenheidsomroep-organisatie naar Brits model.⁴⁸⁾ In Duitsland ⁴⁹⁾ werd in het begin van de omroep van een technische noodzaak een cultuurpolitieke deugd gemaakt die tegelijkertijd de financiering vergemakkelijkte. De techniek was op regionale zenders berekend en middelgrote steden wensten een eigen programma uit te zenden; betere ontvangstmogelijkheden en herkenbare programma's leidden tot meer luisteraars, hetgeen weer meer inkomsten uit luistergeld opleverde.

Tussen 1926 en 1929 maakten negen zelfstandige maatschappijen voor regionale omroep een zeer voorspoedige ontwikkeling door.

Omstreeks 1930 keerde het tij door bezuinigingsmaatregelen. Het tij kón keren, omdat men met minder maar wel sterkere zenders toekon. Het cultuurpolitieke argument was niet meer nodig om de ontoereikendheid van de techniek te verhullen. Hans Bredow, die op 1 juni 1926 benoemd was tot 'Rundfunk-Kommissar des Reichspostministers', werkte bewust naar een gecentraliseerde eenheidsomroep toe. In 1934 culmineerde dit streven in een nationaal-socialistische omroep met een hechte politiek-ideologische grondslag.

De belofte van Bredow, gedaan in 1930, dat iedere regio en iedere plaats dankzij de techniek van de ultrakorte golven spoedig over eigen omroepen zouden kunnen beschikken, ging voor twintig jaar in de ijskast.⁵⁰⁾ Eerst in 1950 kon in de Bondsrepubliek weer een bescheiden begin gemaakt worden met regionalisering van de omroep en wel dankzij de ultrakortegolf-techniek.

DIFFERENTIATIE EN PLURIFORMITEIT

Uit het voorbeeld van de ontwikkeling in Duitsland blijkt treffend de juistheid van de opvatting dat massacommunicatie nooit een autonome factor is, maar altijd gekoppeld is aan eigenlijk alle andere belangrijke facetten van de maatschappij. Hoe kleiner de subsystemen⁵¹⁾ in een groter mediasysteem zijn, des te eerder hebben verschijnselen, die duiden op veranderingen in de sociaal-culturele omgeving, hun uitwerking op deze subsystemen. Het kan dan gaan om een versterking, verzwakking of zelfs verdwijning ervan. Aan deze tiende stelling die ik u hiermee voorgelegd heb, ligt de volgende vaststelling ten grondslag: *hoe gedifferentieerder een mediasysteem wat betreft organisatie en arbeidsdeling is, des te gedifferentieerder kunnen ook de in dit geheel van media aangeboden boodschappen zijn en des te groter is dan de kans dat aan de veelsoortige behoeften van het publiek tegemoet gekomen wordt.*⁵²⁾

Gezien de technische mogelijkheden, de economische overwegingen die in een tijd van bezuinigingen een rol moeten spelen, de plaats van radio in het mediagebruik van het publiek en de wenselijkheid rekening te houden met de maatschappelijke belangen — ook van de bestaande massacommunicatieve voorzieningen — rekening houdend met al deze gezichtspunten meen ik, dat regionale omroep uitgebouwd kan worden. Om misverstanden te vermijden: ik heb in het begin gesteld, dat ik uitsluitend regionale *radio*-omroep op het oog heb. Over radio heeft Manfred Jenke opgemerkt: 'Der Hörfunk ist das bevorzugte Medium der lokalen und regionalen Information'.⁵³⁾

Wanneer men de reacties van de landelijke en al bestaande regionale omroep op de medianota leest, krijgt men de indruk, dat radio-omroep op grond van zijn technisch-organisatorische structuur en vanwege het kostenelement de voorkeur geniet bij eventuele uitbouw van regionale omroep.⁵⁴⁾

REGIONALE JOURNALISTIEK VOORUIT BRENGEN

Het klinkt als een platitide, wanneer ik zeg, dat een mediabestel op regionaal niveau zoets als regionale journalistiek vergt. Wat regionale journalistiek onderscheidt van andere journalistieke bezigheden, is nog niet zo duidelijk. Men krijgt de indruk, dat journalisten jarenlang het werken in de regio lager aangeslagen hebben dan journalistiek werk voor landelijke media. Mijns inziens zal de mogelijkheid van bijscholing geschapen moeten worden voor hen die werkzaam zijn in de regionale journalistiek of daarin een functie ambiëren. De communicatiewetenschappers in Nederland zouden zich dan meer moeten bezinnen op massacommunicatie in de regio. Tot nu toe is Prakke de enige die daarvoor geregeld belangstelling getoond heeft en erover gepubliceerd heeft. De functionele samenhang tussen de regio en de pers uitte zich volgens Prakke meermalen in: ten eerste, een conserverende werking op het eenmaal beaamde en geaccepteerde, ten tweede, vernieuwende impulsen, geboren uit oude cultuurwaarden en, ten derde, een differentiërende, anti-nivellerende tendens in het nationale geheel.⁵⁵⁾ Met betrekking tot de regionale journalist schreef Prakke nog onlangs: 'Ligt er, voor de regionale journalist al een grote bekoring in, het "dagboek van de groep" (zijn stad, zijn streek) bij te houden, een andere charme schuilt in wat wel zijn "gespreksleiderschap" genoemd is. Door geopperde plannen stem en steun te geven. Door het aan de orde stellen van problemen, die regionaal om een oplossing vragen, en deze niet los te laten alvorens er ene gevonden is'.⁵⁶⁾

De bouwstenen voor een beschouwing over de specifieke taak van een regionale journalist zijn hiermee aangereikt. Wat geldt voor de dagbladjournalist gaat ook op voor de programmamaker van de regionale omroep.

Noten:

- 1) De voorbereiding van deze voordracht die hier enigszins verkort afgedrukt wordt, is vergemakkelijkt, doordat drs. G. J. Kemme (STAD) en drs. H. Jurgens (RONO) mij veel documentatie beschikbaar hebben gesteld. Met erkentelijkheid zij hiervan melding gemaakt.
Haus Welbergen (Ochtrup i.w., BRD) van de 'Bertha Jordaan - van Heek Stifting' bood mij gedurende enige tijd een gastvrij verblijf om het hier behandelde onderwerp te bestuderen. Mijn dank gaat met name uit naar dr. L. Baumeister.
- 2) Voor een uiteenzetting die meer aspecten behandelt en een verwijzing naar aanbevolen literatuur raadplege men: Joan Hemels, Communicatie, massacommunicatie en sociale verandering, hoofdstuk 6 uit: J. M. Galjaard, P. van Dijke, J. M. H. J. Hemels, W. H. Kuipers en A. J. van 't Veer (red.): *Besturen in openheid*; Alphen aan den Rijn - Brussel 1975.
- 3) 'Integendeel', aldus Buizerd (*Accent* d.d. 10 november 1973, p. 55), 'de staat zal gebaat zijn bij optimale communicatie-situaties in plaatselijke en regionale gemeenschappen, waar men de zonder twijfel toenemende hardheid der tijden door een actief sociaal gedrag zal kunnen verzachten. Lokale televisie, audiovisuele wijkcommunicatie met behulp van de nieuwe media kabel en video, komt daarvoor juist op tijd'.
Ook van radio werd veel verwacht, getuige de volgende uitspraak van de woordvoerder van de 'Stichting Omroep 2000', Fred Ruysenaars (opgetekend in HP d.d. 8-14 oktober 1969, pp 35-39): 'Tegenover de mobilfoon van de politie stellen wij het wapen van het volk: de radio. Dat is ons nieuwe wapen in de culturele revolutie en bij de volledige democratisering'. (W. Rothuizen, *De herontdekking van de radio*, t.a.p.)
De sfeer rond *Agora '72* werd kritischer benaderd in enkele bijdragen in *De Gids*, jrg. CXXXV (1972), nr. 9/10.
- 4) Men vergelijk ook: Jan Buddingh': *Regionale omroep (enkele aspecten)*; Doctoraalscriptie VU Amsterdam 1972.
- 5) *Interimrapportage lokale omroepexperimenten*. Deel 1: *Rapportage door de experimenterende instellingen* ('s-Gravenhage, Ministerie van CRM, 1976). In *De lokale kabelomroep als gemeenschapsinstrument* (Vakgroep Massacommunicatie UvA, Amsterdam 1976) concludeert de Werkgroep van die naam (T. van Beek, N. Jankowski, F. Klaver e.a.) op p. 24 dat de statuten van de experimenterende verenigingen en stichtingen niet door duidelijkheid en volledigheid uitmunten.
- 6) Peter Golding: *The mass media* (London 1974), behandelt onder meer de resultaten van een onderzoek van het 'Centre for Mass Communication Research' in Leicester naar de ervaringen met 'local radio' in de eerste twee jaar van zijn bestaan. 'In general', aldus Golding, a.w., pp. 104-105, 'the report (van genoemd onderzoek) notes the general lack of success of local radio in terms of its declared community aims, which seems to have led to a decreasing reference to these initial aims in later evaluations of local radio's potential. (...)
- 7) Vgl. noot 4.
- 8) J. H. J. van den Heuvel: *Nationaal of verzuild, De strijd om het Nederlandse omroepbestel in de periode 1923-1947*, Baarn 1976.
- 9) Getuige bijvoorbeeld de volgende passage: 'Gezond regionalisme. Dat wil zeggen: Bewust van de sociale en culturele waarden van de eigen regionale gemeenschap, daarbij openstaand voor wat een wijdere wereld aan passends te bieden heeft' H. J. Prakke: De "krante van Boom" en het regionale communicatiesysteem in en om Meppel. In: H. J. Prakke: *Garven van de oogst der laatste jaren etc.*, Assen 1975, pp. 42-45, hier p. 44.
- 10) Vgl. onder meer: Nederlandse Omroep Stichting: *De regionale omroep*, Hilversum (NOS), vijf delen; hiervan met name deel 1: *Rapport commissie regionale omroep*, deel 2: *Standpunt van het Bestuur NOS inzake het rapport* en deel 3: *De regionale omroep in Nederland*. Recenter is: NOS: *Nota betreffende het verlenen van een zendmachtiging ex artikel 47b Omroepwet, 11 april 1975*, Hilversum 1975.
- 11) Bijvoorbeeld tijdens de conferentie regionale omroep 1971 van de 'Stichting Nationaal Overleg voor Gewestelijke Cultuur'.

- ¹²⁾ Verslag studiedag over communicatietechnieken 'Welzijn en erbij zijn'. In: *NC Contact*, jrg. VIII (1970), nr. 31/32 en *Verslag follow up bijeenkomst na studiedag over communicatietechnieken 'Welzijn en erbij zijn'*, Amersfoort (NCC) 1971.
- ¹³⁾ De (voor)geschiedenis van STAD begint al in 1966!
- ¹⁴⁾ Sinds 1966 bestonden in Noord-Brabant twee initiatieven voor regionale omroep. Op 6 januari 1971 werden de twee bestaande stichtingen gebundeld in de SROB, bedoeld voor de gehele provincie. Op praktische gronden werd besloten de activiteiten eerst te richten op Zuidoost Brabant met als kernen Eindhoven en Helmond; de drie andere zendgebieden voor de toekomst zouden moeten zijn: Westbrabant met Breda, Bergen op Zoom en Roosendaal, Middenbrabant met Tilburg en het stadsgewest Waalwijk en Noordoost Brabant met Den Bosch, Oss en Boxtel. Voor de genoemde gebieden bestaan vier dochterstichtingen die overkoepeld worden door de SROB.
- ¹⁵⁾ Minister mr. H. van Doorn heeft gesteld, dat met het verschijnen van zijn medianota de belofte van de ministeriële nota over regionale omroep ingelost is. Men vergelijk: *Nota over het massamedia-beleid. Uitgebracht door de Minister etc.*, 's-Gravenhage 1975, pp. 63-69.
- ¹⁶⁾ Beschikking van 24 december 1971, nr. 59418, gewijzigd — op belangrijke punten — door de beschikking van 5 februari 1974.
- ¹⁷⁾ H. W. von der Dunk, *Crisis en crisisbewustzijn*; in: S. W. Couwenberg (red.): *Tijdsein. Peiling en perspectief van onze tijd*, Alphen aan den Rijn-Brussel 1972, pp. 11-27, hier p. 19.
- ¹⁸⁾ Vgl. bijvoorbeeld: *Concept-ontwerp van Wet Reorganisatie Binnenlands Bestuur*, 's-Gravenhage 1975; D. W. P. Ruiter: *Gewest en territoriale decentralisatie*, Alphen aan den Rijn 1976 en Ministerie van Binnenlandse Zaken: *De indeling van het land in provincies nieuwe stijl*, 's-Gravenhage 1976. Geënt op de huidige provinciegrenzen zijn de veertig zogenaamde Corop-regio's. Deze indeling is vastgesteld door de Coördinatie-commissie Regionaal Onderzoekprogramma ten behoeve van de ruimtelijke en regionaal-economische planning. Uiteraard speelt hierbij de functionele samenhang tussen centrale plaatsen en omland een belangrijke rol, zodat voor sociaal-culturele doeleinden nadere bestudering van de Corop-regio's nuttig kan zijn.
- Veertig regionale omroepen in een land als Nederland lijkt mij echter niet zinvol. Om dezelfde reden kan men voorbijgaan aan de nieuwe indeling in tachtig 'modale' gebieden-nieuwe-stijl van het CBS. Het CBS ziet deze als basis voor het verzamelen van allerlei regionaal-statistische gegevens. De 49 verzorgingsgebieden van het Cebuco zijn, uitgaande van de begrippen 'verzorgingscentrum' en 'verzorgingsgebied', ontworpen ten behoeve van reclame en verkoopdoeleinden. Jurgens meent, dat het begrip 'verzorgingsgebied' beter te hanteren en te definiëren is dan de begrippen 'streek' en 'gewest' en komt dan tot de volgende definitie van regionale omroep: 'Een omroep, die programma's maakt voor een of meer verzorgingsgebieden, die binnen het nationale systeem op meso- of micro-, en binnen het internationale systeem op meso-niveau zijn te onderscheiden'. H. Jurgens: *Regionale omroep, een stiefkindje?* In: *Massacommunicatie*, jrg. IV (1976), nr. 1, pp. 29-34, hier p. 30). M.i. wordt in deze definitie regionale omroep niet scherp genoeg onderscheiden van lokale kabelomroep.
- ¹⁹⁾ *Rapport inzake de verspreiding van omroepprogramma's via de ether en via de kabel. Uitgebracht aan de directeur-generaal der PTT, 's-Gravenhage* (Centrale Directie der PTT) 1974, p. 19.
- Vgl. ook: A. P. Bolle: *Telecommunicatievoorzieningen in lokale gebieden: heden en toekomst*; in: *Intermediair*, jrg. X (1974), nr. 46, pp. 45-51 en N. B. J. Weyland: *Het 'meegroenet' als telecommunicatievoorziening in lokale gebieden*; in: *idem*, jrg. XI (1975), nr. 7, pp. 53-57 (met een nawoord van dr. ir. Bolle).
- ²⁰⁾ In een Britse overheidspublicatie wordt regionale/lokale omroep, zonder franje als massamedium besproken. Vgl. *Broadcasting in Britain*, London, Central Office of Information, 1975, p. 20. Deze benadering is de juiste; 'Local radio' heeft ook in Groot-Brittannië geleden onder de last van de te hoog gestemde verwachtingen, zodat Golding, a.w. .pp. 104-105, kan concluderen: 'Participation in community affairs was little advanced by local radio'.

- 21) Van lokale omroep in welke vorm dan ook was geen sprake, zodat wij met recht menen te mogen stellen, dat de wetgever in verband met regionale omroep nooit aan de huidige lokale kabeltelevisie-experimenten gedacht heeft.
- 22) In 1968 hebben Gedeputeerde Staten van Overijssel in een brief aan de commissie regionale omroep van de NOS voorgesteld de regio's een grotere inbreng te geven in de landelijke programma's. De regio zou op ieder tijdstip moeten kunnen 'inprikkelen' op het landelijke net. Vgl. *De Mars*, jrg. XXII (1974), nr. 8, pp. 188-189. Overijssel heeft met het voorstel weinig of geen bijval geoogst, waarschijnlijk, omdat het niet goed paste in het denkraam van de NOS.
- 23) De ook in noot 22 bedoelde commissie van advies inzake de regionale radio en televisie (de zogenaamde commissie-Cabout) die het in noot 10, deel 1, vermelde rapport uitbracht. De hier bedoelde passage vindt men op p. 11.
- 24) Vgl. noot 10, waar het standpunt van de NOS als deel 2 genoemd wordt.
- 25) De tekst van de concept-nota regionale omroep van minister dr. M. Klompé vindt men in Buddingh', a.w., pp. 97-98. Op p. 98 staat onder andere: 'De functie van de regionale omroep in deze verhouding beziende, wil ik gaarne nader op de aard van deze functie ingaan. In het kort gezegd helpt de regionale omroep gestalte te geven aan het gebied dat hij bereikt, door de bewoners te informeren over wat er in dat gebied omgaat, door bestuurders en bestuurden dichter tot elkaar te brengen en door in de regio de beleving van eigen culturele en recreatieve stijl te bevorderen. Gestalte geven aan het gebied dat de omroep bereikt, betekent ook representatie van dat gebied naar buiten door het uitbrengen van programma's over dat gebied voor de landelijke omroep zowel in eigen land als — vooral belangrijk in de grensgebieden — daarbuiten. Omgekeerd zal de regionale omroep ook wat buiten de regio gebeurt, maar voor de regio van belang is, kunnen "vertalen" in regionale informatie voor eigen publiek'. Het moge duidelijk zijn dat ik mij zeer wel met deze taakstelling van regionale omroep kan verenigen.
- 26) Stichting Regionale Omroep Brabant: *Beleidsnota*, z.p., SROB, 1975 en *Spreekbuis* (NOS), nr. 187 d.d. 2 juli 1976, pp. 8-9, hier p. 9.
- 27) Kenmerk RTP/U-65.551.
- 28) De verwachting dat regionale omroep de betrokkenheid van de bewoners van een regio bij hun gemeenschappelijk belang zal stimuleren, de regionale democratie zal versterken en zal leiden tot een betere behartiging van de plaatselijke belangen, moet meer gerelateerd worden aan de verbetering van de informatie door het functioneren van regionale omroep.
- 29) Vgl. bijvoorbeeld H. Jurgens: Meer luisteraars lastig maken. Regionale omroep, onderwijs en vorming. In: *'Omroep dicht bij huis*, Omroepodium 1, *De Regionale Omroep* (Hilversum NOS 1976) pp. 33-37.
- 30) *RONO-reactie op de medianota*, Groningen, d.d. 13 juni 1975 (intern NOS-stuk), p. 28 en Programmaraad voor de RONO, *Kanttekeningen van de Programmaraad voor de Regionale Omroep Noord en Oost bij hoofdstuk IV Omroep, van de nota over het massamedia-beleid etc.*, Groningen, d.d. 17 juni 1975. De Programmaraad is van mening, dat uit de omschrijving die de Omroepwet van de regionale omroep geeft, niet mag worden geconcludeerd, dat iedere omroep die gericht is op een kleiner of groter deel van het land en niet beschouwd kan worden als landelijke omroep, tot de regionale omroep kan worden gerekend. De raad betreurt het verder, dat in de medianota t.a.v. de aard van de programma's geen onderscheid wordt gemaakt tussen regionale omroep en lokale omroep (p. 2); deze kritiek is ook door de Omroepraad verwoord. De educatieve taak die de regionale omroep voor de samenleving in zijn gebied heeft, zal naar het oordeel van de raad niet alleen door middel van schoolradio, maar ook met veelzijdiger educatieve programma's (b.v. voor volwassenen) moeten kunnen worden uitgevoerd.
- 31) Commissie Open School: *Tweede advies. De drie proefprojecten nader bezien. Advies van december 1975*, z.p., z.j. honoreert het streven van de regionale omroep om ingeschakeld te worden bij het verwezenlijken van de Open-Schoolgedachte.
- 32) H. J. P. Jurgens, Regionale omroep; in: *Intermediar*, jrg. X (1974), nr. 12, pp. 5 en 7.

- 33) *Nota over het massamedia-beleid*, p. 67. De uitspraak wordt — en dat is tekenend — gedaan in de paragraaf over de financiering. Naar ons idee dient regionale omroep bekostigd te worden uit de algemene middelen van de omroep (de opbrengsten van de omroepbijdrage en de etherreclame).
- 34) Vgl. Commissie Bevordering Plaatselijke Educatieve Netwerken: *Eerste advies: problemen en prioriteiten bij de voorbereiding van educatieve netwerken*, z.p., 1976, p. 43. De Programmaraad van de RONO stelt in het in noot 30 genoemde advies op p. 3, dat de functie van de regionale omroep het best kan worden gekarakteriseerd als een basisvoorziening.
- 35) *Regionale Omroep Zuid-1975 .Beluistering, waardering, opinies*, Hilversum (NOS) 1976, R 76-149; eerder verschenen: *De regionale omroepen. Beluistering, waardering, opinies*, Hilversum (NOS) 1973, R 73-93 en *De regionale omroepen (deel II). Profiel van het luisterpubliek*, Hilversum (NOS) 1974, R 74-120.
- Uit deze onderzoeken blijkt, dat degenen die frequent luisteren naar de regionale omroep, sterk geïnteresseerd zijn in zaken van de regio, daarover vaak praten en er veel over willen lezen in hun regionale dagblad. De regionale kranten zouden nog te weinig bieden. Zelfs de zeer in regionale zaken geïnteresseerden worden kennelijk nog niet bedolven onder de hen toegevoerde informatie.
- 36) Kijk- en luisterzoek werkt ook met deze — wat vage — doelstellingen van informeren, educatie en amusement; de indeling van de programma's naar dit soort categorieën gebeurt aan de hand van wat de programmamakers zelf zeggen met hun programma's te beogen. Werken met categorieën, zoals die in de ervaringswereld van kijkers en luisteraars bestaan, is veel moeilijker. Daarom kon Gerrit Komrij in zijn NRC Handelsblad-rubriek 'Televisiekritiek' van 22 juli 1976 enigszins geërgerd schrijven: 'Kijkcijfers en ivoren torens horen thuis in het rijtje vaders, schepels en okshoofden, je kan er mee meten, maar niemand weet hoe precies'.
- 37) Anders dan op de manier van *Van Gewest tot Gewest* (televisie) en radio-programma's als *Zoeklicht op Nederland* en ... *centraal*.
- 38) Vgl. voor de rol van massamedia in veranderingsprocessen: Joan Hemels, *Massacommunicatie als venijn en medicijn*. In: *Communicatiemedia en democratie*. The-manummer van *Civis Mundi*, jrg. XIV (1975), nr. 5, pp. 193-202.
- 39) Zie onder meer: Ben Manschot: *Media, macht en mensen. Over massacommunicatie en beïnvloeding*; Amsterdam 1974 en H. Hoekstra: *De ontvangerszijde van de massamedia*. In: *Massamedia en levensbeschouwing*, Hilversum z.j. (= KRO-Cahier 1971-1). Een te optimistische visie vindt men in Brian Groombridge: *Television and the people. A programme for democratic participation*; Harmondsworth 1972.
- 40) Vgl. Rainer Geissler: *Massenmedien, Basiskommunikation und Demokratie. Ansätze zu einer normativ-empirischen Theorie*; Tübingen 1973.
- 41) Hoe gemakkelijk en vooral lichtzinnig regionale omroep en lokale omroep via de kabel als in wezen identiek worden behandeld, blijkt uit de medianota en vele andere stukken die in de laatste jaren geproduceerd zijn. De fout wordt ook gemaakt in C. Schatorjé en P. Trienekens: *Kabelomroep in Nederland. Een opgedrongen keuze*. Stageverslag Sociologisch Instituut van de KU Nijmegen, 1975, pp. 108-109.
- 42) Mensen luisteren niet alleen naar de radio om zich te informeren, maar ook om zich te amuseren, vanwege de achtergrondmuziek, waarbij ze tegelijkertijd iets anders kunnen doen, verder om de tijd te 'doden', om zich verbonden te weten met mensen in het buitengebieden, om rustig in te slapen en om in de (werk-)stemming te komen. Zie voor deze en andere psychologische functies in verband met radiobeluistering: Alphons Silbermann en Udo Michael Krüger: *Sociologie van de massacommunicatie*; Utrecht-Antwerpen 1975.
- 43) Voor de omgang met massamedia zijn inkomen en opleiding twee bepalende variabelen waarop massamedia niet veel invloed kunnen uitoefenen.
- 44) P. G. Bosch, *Informatie en anti-informatie*; in: *Intermediair*, jrg. X (1974), nr. 25, pp. 51, 57, 59 en 61, hier p. 51.
- 45) C. L. Kruijthof: *Onwetendheid en sociaal gedrag. Een wijsgerig-sociologische studie over beperkte informatie*; Deventer 1975.

- 46) Stelling 11 bij de dissertatie van Mady A. Thung: *The precarious organisation, Sociological explorations of the church's mission and structure*; 's-Gravenhage 1976.
- 47) Golding, a.w. p. 104: 'In recent years there have been a number of calls for a resurgence of local broadcasting, the form in fact in which the BBC began its life'.
- 48) Vgl. Herman van Pelt: *De omroep in revisie. Ontwikkeling van het radio- en televisiebestel in Nederland en België. Een vergelijkende studie*, Leuven 1973, pp. 233 e.v. en van dezelfde auteur een artikel in *De Bazuin* van 6 augustus 1976.
- 49) In verband met het hier behandelde is met name interessant: Wolfgang Schütte: *Regionalität und Föderalismus im Rundfunk. Die geschichtliche Entwicklung in Deutschland 1923-1945*, Frankfurt am Main (1971). Het is jammer, dat Schütte zijn aanzet tot een communicatietheoretisch model voor regionale omroep 'wegen seines begrenzten Interesses' (p. 8) niet gepubliceerd heeft. Die belangstelling is nu alom!
- 50) Volgens Schütte, a.w., p. 104, zei Bredow in 1930: 'Ich glaube sogar, dass die Technik der ultrakurzen Wellen einmal die Möglichkeit geben wird, neben dem Rundfunk in seiner bisherigen Form Lokal-Rundfunk-Organisationen innerhalb der Gesamtorganisation zu entwickeln. Dann werden die lokalen, provinziellen oder Länderinteressen in Zukunft ganz besonders berücksichtigt werden können'.
- 51) Voor analysedoeleinden kan men de samenleving opvatten als een complex 'systeem van systemen' van materiële en energie- en communicatieprocessen. Een systeem is dan een verzameling van elementen waartussen relaties bestaan (een geordend geheel); een subsysteem omvat slechts een gedeelte van de elementenverzameling.
- 52) Vgl. Schütte, a.w., p. 68.
- 53) Manfred Jenke: Die Zukunft des Hörfunks. Ein Beispiel struktureller Modellplanung. In: Uwe Magnus (Hrsg.), a.w., pp. 26-39, hier p. 33.
- 54) Vgl. b.v.: *De massamedia en de overheid. Een commentaar van de Vara*, Hilversum, 29 mei 1975, pp. 39-42; *Het NCRV-standpunt inzake de medianota*, Hilversum, 9 juni 1975, pp. 27-30; *De media-nota, de kabelnota en de NOS; Beschouwingen van het NOS-bestuur*, Hilversum, 8 augustus 1975; *RONO-reaktie op de media-nota*, Groningen, 13 juni 1975 en *Reactie van de ROZ op het gestelde in de paragraaf 'regionale omroep' van de Media-nota van de Minister van CRM*, Maastricht, 6 mei 1975. De AVRO (*Niet zo! Antwoord van de AVRO op de nota over het massamedia-beleid en de kabelnota*, Hilversum, augustus 1975, p. 10) trekt de levensvatbaarheid van 'regionale omroepinstellingen' in twijfel 'én uit een oogpunt van behoefte én uit een oogpunt van financiering'. Overigens verwacht de AVRO in dit stuk lokale kabelomroep met regionale etheromroep. In het geval er toch sprake moet zijn van regionale omroep, is de AVRO voor radio en tegen televisie. Vergelijk voor andere reacties op de medianota: Joan Hemels: Der Regierungsbericht über die Medienpolitik in den Niederlanden: leichte Dünung oder kräftige Woge? In: *Publizistik*, jrg. XIX/XX (1974/1975), nr. 3, pp. 760-769.
- 55) H. J. Prakke, De regio voorop! Ja - waarom niet? In: H. J. Prakke, a.w., pp. 71-77, hier p. 73.
- 56) H. J. Prakke: Over regionale journalistiek en het langer leven van publicistische ééndagsvliegen. In: Hans Wiersma *Aangelijmde eendagsvliegen (Musca Parnasis Campensis)*, (Kampen 1976), pp. 3-4, hier p. 4.

Met uitzondering van één bijdrage, die wij als manuscript onder ogen hebben gehad (vgl. noot 29), hebben wij geen gebruik gemaakt van en dus niet verwezen naar artikelen in de tijdens het symposium verspreide NOS-publicatie '*Omroep dicht bij huis*', Omroepodium 1: '*De regionale omroep*'.

ERVARINGEN MET LOKALE RADIO IN ENGELAND ¹⁾

In Nederland kent u ongetwijfeld ook het spreekwoord: er is niets nieuws onder de zon. Vijftig jaar geleden hadden we in Engeland 20 lokale radiostations. Er werden toen vooral amusement, lichte muziek met een praatje, kinderprogramma's enz. uitgezonden. Nieuws en informatie zoals we dat nu kennen, speelden nauwelijks een rol. Maar de verdeling van de frekwenties werd een steeds groter probleem en de behoefte aan een netwerksysteem dat de beste artistieke kwaliteiten die beschikbaar waren, zou kunnen aantrekken, nam toe. De kleine stations werden opgeheven. In hun plaats kwam een soort regionale omroep met Londen als middelpunt. Zo ontstond de BBC.

VAN REGIONALE NAAR LOKALE RADIO

Voordat ik bij de lokale radio kwam, werkte ik als producer bij de regionale omroep in Manchester, die een regio in het noorden van Engeland verzorgde. Daar gold het bekende verhaal van een zender die uitzendt zonder acht te slaan op de identiteit van zijn publiek (zoals zenders vaker doen). Noord-Engeland was technisch en redactioneel een kunstmatige eenheid, die zich uitstreckte van de Schotse grens tot ruim honderd kilometer boven Londen. Er was geen sprake van een gemeenschappelijke identiteit en dat leverde voortdurend frustraties op voor de mensen die zich bezig hielden met nieuws en aktualiteiten. Hoe moet je de interesse van een boer of visser uit Cambo koppelen aan die van een mijnwerker uit Zuid-Yorkshire? Ondanks haar regionale karakter bleef de BBC voor de luisteraar zo een vage en verre instelling.

Tegen het einde van de vijftiger jaren echter ontwikkelde de BBC-radio een echte traditie op het gebied van publieke informatievoorziening, edukatie en amusement. In deze sociale communicatie konstateerde de BBC echter een leemte en men wilde die gaan opvullen. Er kwamen toen ook VHF- en FM-kanalen ter beschikking en het werd technisch mogelijk ruimte vrij te maken voor lokale radio. Men vatte het plan op om een groot aantal stations op te zetten om tegemoet te komen aan de behoeften van welomschreven geografische gemeenschappen, homogene gemeenschappen met een eigen identiteit. Deze radiostations zouden een afspiegeling moeten geven van een breed scala aan plaatselijke activiteiten en nieuwe creatieve mogelijkheden moeten bieden. Want het was onderhand wel duidelijk dat Londen zowel cultureel als politiek te overheersend was geworden.

Uiteindelijk gaf de toenmalige Labour-regering in 1967 toestemming aan de BBC voor het experimenteel in bedrijf stellen van 8 stations.

Het experiment zou twee jaar duren en daarna zou de regering beslissen of op de ingeslagen weg kon worden doorgedaan.

Zowel de BBC als de regering waren erop gebrand dat deze stations zoveel mogelijk onafhankelijk van het centrum zouden functioneren. Ieder station kreeg een eigen adviesraad samengesteld uit een dwarsdoorsnede van de gemeenschap. Deze raad zou op gezette tijden in overleg treden met de manager van het station om hem van advies te dienen m.b.t. de programma's ten einde zo goed mogelijk tegemoet te komen aan de wensen van de bevolking. Daarom was het belangrijk dat de mensen die zitting zouden krijgen in die adviesraad, niet alleen representatief waren voor de sociale en organisatieve structuur van de gemeenschap, maar vooral echt representatief voor de mensen die naar de zender luisterden. Want het was voor ons toen essentieel — en dat is het nog — dat de feedback komt van de mensen die tijd hebben om naar de radio te luisteren. En op grond van eerdere onderzoeken wisten we, dat leiders van organisaties het minst tijd hebben om naar de radio te luisteren. De voorzitters van de adviesraden moesten rechtstreeks toegang hebben tot de BBC en uiteindelijk tot de minister die verantwoordelijk was voor de omroep.

Hoewel de BBC bereid was om te betalen voor het experiment uit de pot van luistergelden, stelde de regering de acht plaatsen in de gelegenheid om bij te dragen in de kosten van het experiment. Op deze manier dacht men het enthousiasme voor lokale radio te kunnen meten en het was bovendien eerlijker tegenover de luisteraars die wel hun luisterbijdrage betaalden maar niet konden profiteren van lokale radio. Ongeveer de helft van de exploitatiekosten werd betaald door de plaatselijke overheden.

In Sheffield had ik het nog beter getroffen; daar betaalde men de BBC 100.000 pond, wat toendertijd voldoende was om het station twee jaar te laten draaien. Het was een duidelijk teken van vertrouwen in lokale radio, maar voor financiering op langere termijn was deze bron te weinig stabiel. Het was een gok om te blijven vertrouwen op een gunstig gezind politiek klimaat en ik denk dat we daar nu wel spijt van zouden hebben gekregen. Ik kwam in Sheffield in een gebied dat veertig jaar lang door Labour was bestuurd, maar tijdens ons tweede jaar kwamen de Tories aan de macht. Hoewel we financieel veilig zaten, omdat het een experiment was, zou je je af kunnen vragen wat gebeurd zou zijn sinds 1967 wanneer we afhankelijk waren geweest van deze politieke 'jo-jo' situatie, om nog maar te zwijgen van de recessie waaronder ons land nu gebukt gaat... Ik weet wel haast zeker, dat de lokale radio het eerste slachtoffer was geworden van bezuinigingen, wanneer hij afhankelijk zou zijn geweest van plaatselijke overheden.

Een opmerking moet hier zeker gemaakt worden: tijdens die twee jaar is onze redactionele onafhankelijkheid nooit bedreigd en dat vonden we heel belangrijk. Menigeen van ons had verwacht dat we onder tamelijk zware druk zouden worden gezet.

Om een goed evenwicht te verkrijgen tussen professionele omroepers en kennis van de plaatselijke situatie, werd de staf ongeveer half om half samengesteld uit BBC-mensen, die a.h.w. de beroepservaring meebrachten, en mensen uit de plaatselijke gemeenschap. Deze combinatie leverde goede resultaten op.

We legden de nadruk op nieuws en informatie, actuele gebeurtenissen, en een groot scala van programma's die de gemeenschap zouden aanspreken en stimuleren. Het was in feite het begin van 'two-way-radio' waarbij de BBC zei: 'Dit is jullie radio-station; kom en doe er iets mee.' Belangrijk voor het slagen van deze onderneming was de zelfstandigheid van de manager en zijn staf. Het hoofdkwartier in Londen diende enkel als "vroedvrouw" voor de stations en mocht zich niet bemoeien met redactionele aangelegenheden. Hun uitzendingen moesten helemaal op het lijf geschreven staan van hun publiek en niet gedikteerd worden door een centrale instantie in Londen, die mijlener verwijderd was van de plaats van actie. We moesten ons richten op speciale publieksgroepen en al heel snel hadden we teams, bestaande uit plaatselijke omroepmensen afkomstig uit kerk, school, konsumentenorganisatie, studentenwereld, immigranten enz. en nodigden we mensen uit, die iets te zeggen hadden.

Al deze mensen bereiden programma's voor, met zo min mogelijk professionele hulp. We democratiseerden de mikrofoon met het risico om amateuristisch te klinken, wat ons in die eerste dagen ook werd verweten. Tegenwoordig is het mode om te zeggen dat lokale radio een informele stijl heeft, waardoor hij zich onderscheidt van 'the network'. Amateuristisch is een woord dat we liever niet meer gebruiken, maar wie het wil die doet maar.

Ons belangrijkste doel was, de radio weer vitaal te maken, want die vitaliteit ontbreekt in de 'networks'. Om onze aanwezigheid in de ether vol te houden mochten we vrijelijk gebruik maken van de bestaande BBC-networks, vier in getal: Radio's One, Two, Three and Four, teneinde onze lokale programma's aan te vullen. Ik wil even met nadruk stellen, dat lokale radio een aanvulling is op de bestaande networks, en wanneer een lokaal station het programma van een network overneemt, levert dit in het betreffende gebied een duplikatie op. Ik geloof dat de situatie hier in Amsterdam net zo ligt.

Na twee jaar experimenteren wilde de regering een evaluatie van lokale radio; men konstateerde grote bijval van het publiek en gelukkig mochten we in de lucht blijven. Maar toen kwam de politieke omwenteling! De nieuwe konservatieve regering (1970) die zich waagde aan de invoering van commerciële radio, stond ons een uitbreiding tot twintig stations toe. We hadden er veel meer gewild, maar dit was het maximum. En tegelijkertijd introduceerden zij natuurlijk de nieuwe onafhankelijke commerciële stations. Op dat moment lichtte de BBC kritisch haar regionale omroep door en men besloot na nauwgezette studie om de regionale zenders op te heffen ten gunste van de lokale radio. Door deze opheffing kwamen bepaalde middengolf-frekwenties

vrij en die benutten we om de "local service" te ondersteunen. Deze lokale stations waren tot dan uitsluitend via FM te ontvangen, maar toen zowel via FM als via middengolf.

ERVARINGEN MET LOKALE RADIO

Het lijkt me nuttig om enkele lessen, die we in die pioniertijd en daarna hebben geleerd, door te geven. Eén ding is ons heel duidelijk geworden: lokale radio heeft het meest effect, wanneer het publiek welomschreven en homogeen is. Hoe kleiner het publiek, des te beter het is. Het is erg moeilijk voor de manager van Radio Londen, Birmingham of Manchester om eenzelfde trouw aan zijn lokale station te bewerkstelligen als bijv. de manager van Sheffield, Leeds, Derby of Nottingham, waar het gaat om veel hechtere gemeenschappen. Daar weet iedereen waar je het over hebt als je zegt 'High Street', en als je een naam noemt uit de gemeenschap dan is de kans groot dat je de persoon in kwestie persoonlijk kent of onlangs nog ontmoet hebt. Dat is veel moeilijker in plaatsen als Londen of Birmingham of in grote gebieden. Dit blijkt ook uit de aantallen luisteraars.

En bovendien, het feit dat we uitzonden via FM deed niet de verkoopcijfers van dergelijke toestellen toenemen; dat hadden we wel gehoopt. Wat dat betreft was het een mislukking: in twee jaar tijd steeg het percentage FM-toestellen van 45% naar 46%. Deze stijging zou ook zonder lokale radio wel hebben plaats gevonden, denken we. Hoe komt dat? Ik vermoed, omdat FM geassocieerd wordt met kwaliteit, met muziek luisteren, en niet met programma's die het vooral van 'gesproken woord' moeten hebben.

We leerden, dat plaatselijke financiële steun niet betrouwbaar genoeg is om op te bouwen, zoals al eerder aangestipt. Alle stations worden gefinancierd uit de luistergelden tegenwoordig. Hoewel, in sommige gebieden ontvangen we nog steeds royale steun voor het draaiend houden van het station. We krijgen bijdragen van plaatselijke overheden om de schooluitzendingen te ondersteunen, iets te doen aan verdere edukatie, kunst en muziek. Onlangs nog schonk een instelling uit Zuid-Yorkshire 10.000 pond aan radio Sheffield om de kunsten te promoten, drama, muziek enz. en er zijn een aantal kunstgenootschappen die hun bijdrage leveren en bijvoorbeeld een wedstrijd uitschrijven voor hoorspelen teneinde nieuw talent te ontdekken, wat anders wellicht geen kans zou krijgen bij de networks, waar men andere eisen stelt en andere standaarden hanteert.

We kwamen ook tot de ontdekking, dat het uurtje commerciële grammofoonplaten (verplicht gesteld door de muziek-vakbond en de platenmaatschappijen om hun belangen veilig te stellen) geen probleem hoeft te vormen bij een station met relatief veel 'praatstof'; dat uurtje, vergeleken met de negen uur die geldt voor commerciële zenders, die bijna uitsluitend muziekprogramma's hebben, is geen handicap gebleken, zoals we eerst gevreesd hadden.

We maakten een fout door teveel jonge krachten in dienst te nemen; dit viel niet helemaal in de smaak bij het overwegend "middelbare" publiek, dat onze radio het meest bereikt. Dit leidde tot botsingen, vooral op het gebied van de muziek; popmuziek is niet aanvaardbaar voor mensen die op informatie of nieuws wachten, mensen die al even meelopen en eerder boven de veertig zijn dan onder de vijftientig. We hebben geleerd dat genegenheid voor onze luisteraars alleen kan ontstaan uit belangstelling voor hen, door ons met hen te identificeren en een warme, vriendelijke aanpak te creëren. We kunnen het ons niet veroorloven om op een BBC-toon en met een BBC-houding tegen hen te praten; we moeten één worden met hen en al onze stafleden worden aangemoedigd om zoveel mogelijk deel te nemen aan het plaatselijke leven. We bestrijden apathie. We ontmoeten heel wat apathie in de meeste lokale-radio-gebieden en we proberen de mensen te helpen om een actievere rol te spelen in hun gemeenschap. Ik wou dat ik duidelijk kon maken hoe de mensen bijvoorbeeld weer zijn gaan stemmen onder invloed van wat ze hoorden via de lokale radio. Harde gegevens daarvoor hebben we niet; ze zijn zoals ieder luisteronderzoek duur en moeilijk te krijgen. Niettemin was het bij de laatste plaatselijke verkiezingen duidelijk, dat in gebieden met lokale radio de opkomst veel hoger was dan bij voorgaande verkiezingen. We kunnen daar echter niet de verantwoordelijkheid voor opeisen, en dat wil ik dan ook niet.

We hebben geleerd, dat we namens ons publiek moeten kunnen handelen om zinvol en effectief bezig te zijn; we moeten overheden op het matje roepen als dat nodig is en steeds meer de rol van ombudsman en konsumentenbeschermers op ons nemen. Dit gebeurt op grote schaal door het telefoon-programma, waarbij mensen in de gelegenheid zijn hun klachten te uiten en te spreken met de juiste mensen. We hebben ontdekt dat onze relatie met de kranten, die erg geneigd zijn hun eigen gebied te beschermen, niet zo stroef is verlopen als we gedacht hadden, hoewel de ene uitgever ons hartelijker verwelkomde dan een ander, natuurlijk. Maar ze hebben nu een nieuw probleem, namelijk de commerciële zenders, en veel kranten in Engeland zijn aandeelhouder geworden van dergelijke zenders; dit betekent niet dat ze dan ook bondgenoten zijn. Het is vrij normaal dat een krant zich vijandig opstelt jegens een zender, waarin diezelfde krant de grootste aandeelhouder is; niet verwonderlijk wanneer het geld schaars wordt en advertenties gehaald worden waar het maar mogelijk is.

We hebben geleerd dat het vele voordelen heeft om onderdeel te zijn van de BBC; we hebben de steun van gespecialiseerde afdelingen en de vrije beschikking over de nationale nieuwsvoorziening, naar keuze via de telex, schriftelijk of direkt uit de ether. We hebben promotiemogelijkheden naar de network-radio en -tv, zodat mensen die bij de lokale radio komen werken een doel hebben verderop, en vele stappen ook over naar die regionen. In ruil daarvoor bieden wij het network een uitgebreide nieuwsvoorziening, die onmiddellijk voorhanden

is; we geven bv. het nieuws over een gevangenisoproer in Hull en het is radio Humberside die het network konstant op de hoogte houdt. Ditzelfde station zond tijdens de explosie in de chemische installatie van Felixborough niet minder dan dertig verslagen via onze lijnen naar het network in Londen. Op die manier zijn we opgenomen in het geheel; we hebben ook een belangrijke rol ten tijde van crisis-situaties: bij de mijnstaking, toen de elektriciteit werd afgesloten, konden lokale stations onmiddellijk waarschuwen voor plaatselijke afsluitingen van de elektriciteit. Hetzelfde geldt bij overstromingen, rampen enz. Dit kan alleen door een lokaal station efficiënt gedaan worden. Veel openbare diensten, zoals de politie, de weerdienst en verenigingen van weggebruikers hebben via een verbinding met de lokale radio konstant contact met het publiek en houden aldus de mensen op de hoogte van actuele ontwikkelingen.

We hebben ook geleerd, dat wanneer we totaal geen controle uitoefenen op de mensen die voor de mikrofoon komen, dit resulteert in ellenlange, vervelende debatten, die de luisteraars weggagen van hun toestel. We geven de voorkeur aan enige controle, waarbij we de mensen helpen; we zijn "vroedvrouwen" voor degenen die via de ether iets te zeggen hebben.

PROGRAMMA EN FUNKTIES

Ik wil u een voorbeeld geven van een programmaschema, een typische dag van een lokaal station. We zijn per dag gemiddeld tien uur in de lucht, met lokale programma's gemaakt met een staf van ongeveer dertig mensen. We beginnen met een 'ontbijtprogramma' dat drie uur duurt, met de nadruk op lokaal en nationaal nieuws, informatie over de verkeerssituatie en het weer, interviews over typisch plaatselijke gebeurtenissen. De muziek neemt in dit programma een zeer klein deel van de tijd in beslag; sommige stations zenden helemaal geen muziek uit en maken een puur praatprogramma.

Wat later op de morgen richten we ons speciaal op de huisvrouwen; ons publiek bestaat omstreeks die tijd nagenoeg geheel uit vrouwen, en dan doen we bv. een konsumentenprogramma, we geven advies en helpen de huisvrouw verstandig om te springen met haar geld, want tegenwoordig is verstandig omgaan met geld een eerste vereiste... In sommige gevallen doen we een multi-dimensioneel programma; studiegasten met publiek en de mogelijkheid om telefonisch te reageren via een radiowagen op lokatie. Op die manier maakt lokale radio gebruik van alle mogelijkheden tegelijk. Heel vaak levert dit boeiende en goede resultaten op. Deze methode kun je bv. gebruiken om de toenemende overvallen te bespreken, onderwijsproblemen, wat er schort aan het plaatselijke elftal en heel veel andere zaken die in de belangstelling staan. Dit is "communityradio", waarbij de mensen die dingen bespreken, die ze voordien aan de tap of met de buurman over de heg bespreken.

Rond het middaguur houden de stations zich vooral bezig met plaatselijk nieuws, want dan luisteren de meeste mensen.

's Middags doen ze bv. een uur schoolradio, samengesteld door omoepmedewerkers en enkele onderwijzers, die zich aan het station verbonden hebben en betaald worden door een plaatselijke onderwijsinstantie. Ze verzorgen programma's over de plaatselijke geschiedenis, de omgeving, beroepskeuze-voorlichting e.d., onderwerpen die de networks laten liggen. Steeds meer leggen ze deze uitzendingen vast op kassettes en bespreken ze in de klas en dit dwingt ons tot een andere kijk op schoolradio. Het zou te ver voeren om hier dieper op in te gaan, maar het is een duidelijke trend om dergelijke programma's op te nemen en op een geschikt moment in de klas af te spelen; het aantal luisteraars naar live-schoolradio is dan ook erg klein. We hebben de onderwijzers geleerd hoe ze deze programma's moeten maken en misschien komen eerstdaags de onderwijsinstaties met een eigen onderwijsprogramma via kassettes. Dit voorbeeld van samenwerking met plaatselijke organisaties kan aangevuld worden met vele andere; de mensen beschouwen ons meer en meer als oefenschool om dingen te leren waar ze alleen niet toe komen.

Ik zal nog twee andere voorbeelden geven. Onlangs werden we er in Nottingham op geattendeerd dat er veel illegale kinderkrèches waren; de plaatselijke overheid kon ze moeilijk opsporen en had besloten om een algemene gratie af te kondigen. Maar ze waren bang dat zo'n aankondiging van hun kant op veel wantrouwen zou stuiten. Ze vroegen het lokale station om hulp. Er kwam een uitzending waarin met de bevoegde ambtenaar het probleem werd besproken. Daarna kon het publiek opbellen en tegen het eind van die dag hadden zich zeventig mensen gemeld, die voor hun krèche hulp nodig hadden. Door hun illegaal karakter konden ze zich nooit melden, maar ze hadden die hulp allemaal nodig. Daarom kondigde de overheid toen een amnestie af en zei: 'O.K. we zullen enkele kursussen voor jullie organiseren, we zullen jullie helpen, we zullen onze sociale dienst inschakelen enz.'

Dit is één manier waarop lokale radio een instantie kan helpen, en een goede manier ook!

In Engeland is de werkloosheid groter dan ooit tevoren en radio Manchester vroeg zich een paar maanden geleden af, of ze soms iets konden doen speciaal voor de schoolverlaters, maar ook voor de anderen, die moeite hebben om aan een baan te komen. In Engeland is de beroepskeuze en de arbeidsvoorziening nogal een versnipperde aangelegenheid; de plaatselijke overheid heeft een bureau en de centrale overheid ook en zo zijn er nog wel meer instanties, maar enige coördinatie is ver te zoeken. Men komt niet verder dan elkaars telefoonnummer geven aan werkzoekenden. Het radiostation zette zijn deuren open en bracht al deze instanties bij elkaar om te proberen mensen aan een baan te helpen in deze slechte tijden. Men zette een inlichtingenbureau op poten en de programma's die de lucht ingingen,

koncentreerden zich op werklozenproblemen, omscholing, advies voor schoolverlaters, gehandikapt en z. Men zond zelfs een programma uit over arbeidskansen op het vasteland en de hele week stond in het teken van dit thema. Tegen het eind van de week waren ongeveer 350 mensen in de goede richting gestuurd. Het is moeilijk te zeggen hoeveel van hen nu ook werkelijk een baan kregen, maar de belangstelling was enorm. De betrokken instanties waren voor het eerst bij elkaar gekomen en de lokale radio had dat voor elkaar gekregen. Ik denk dat we op deze weg wel verder zullen gaan; de afdeling konsumenten bijv. van een plaatselijke instantie kan zich tot ons wenden en samen met ons een voorlichtingsprogramma verzorgen enz. en zo zijn er nog wel meer terreinen die verkend kunnen worden.

's Middags een programma dat zich richt op het mobiele publiek, de automobilisten e.d.; vooral muziek en informatie, uitmondend in de avond-nieuwsrubriek.

Daarna komen meestal uitzendingen met een speciaal karakter: sport, religie, nijverheid, kunst, plaatselijke publikaties en politieke kwesties. Bijvoorbeeld een uitzending uit de raadskamer van het stadhuis. Er zijn vele mogelijkheden en ieder station heeft zijn eigen specialiteiten. We zien steeds meer ondersteuning van de kunst en we maken reclame voor allerlei concerten; van brassbands tot kamerorkesten. Radio Manchester richtte onlangs een kamerorkest op van twintig man, de Camerata, dat zijn naam nu al gevestigd heeft en daar geregeld optreedt en in een behoefte voorziet, want er was vreemd genoeg vóór die tijd nog geen dergelijk orkest in Manchester. Een aantal stations houdt zich bezig met toneel en dankzij een recente overeenkomst met de acteursbond kunnen we een regionaal stuk voor één bedrag uitzenden via meerdere lokale stations. Op die manier profiteren meerdere stations tegelijk, en we hopen zo nieuw talent te ontdekken, nieuwe acteurs en nieuwe schrijvers die anders nooit een kans zouden krijgen bij de networks.

HUIDIGE EN TOEKOMSTIGE POSITIE

De kosten van een lokaal station bedragen op dit moment een kwart miljoen pond per jaar. Dat bedrag omvat alles: loonkosten, gebouwen, programkosten, installaties enz. Dus het totaal voor de twintig stations is ongeveer 5 miljoen pond. Omgerekend per uur, kost lokale radio 70 pond, oftewel ruwweg 320 gulden. Dat is erg weinig voor een omroep. Network-radio kost ongeveer tien keer zoveel, maar de taken liggen ook ver uiteen. Alle acteurs en musici en alle andere mensen die een bijdrage leveren, ontvangen daar een veel hogere vergoeding dan bij lokale radio, waar men vaak zelfs voor niets meewerkt.

Wat ons bereik betreft kan ik misschien een voorbeeld geven van een van onze steden, waar de luisteraars kunnen kiezen uit zes kanalen:

Radio's One, Two, Three and Four (de network-zenders), de lokale BBC-zender en een commerciële zender. Natuurlijk liggen de populaire muziekzenders 'One' en 'Two' aan de kop, want zij trekken altijd de grote massa's. Daarna, en vlak in de buurt, de commerciële zender en vlak daarbij in de buurt de lokale zender van de BBC. Daarachter Radio's 'Four' en 'Three', in die volgorde. Radio Four is de praatzender over actuele zaken en kunst; Radio Three is de klassieke muziekzender. Dus we zitten zo'n beetje in het middenveld wat aantal luisteraars betreft en dat komt neer op 9-14% van de bevolking. Dus in een stad met 1 miljoen inwoners maximaal 140.000 mensen die afstemmen op de lokale radio. Ons publiek bestaat, zoals al eerder aangestipt, vooral uit mensen van middelbare leeftijd; waarschijnlijk omdat ze zich verbonden voelen met hun stad en zich meer betrokken voelen bij haar wel en wee. In Engeland is volgens de laatste gegevens meer dan 46% van de bevolking ouder dan vijftig jaar. En wij trekken publiek, dat voor 60% ouder dan vijftig is, dat is erg veel. Wat dat betreft zijn we enigszins mislukt; we trekken niet zoveel jonge mensen als we wel zouden willen. We moeten deze recente gegevens zien als een uitdaging om wat meer aandacht te besteden aan die jongeren. Ons grootste probleem is het volgende: we zijn een station met slechts één kanaal en met vele doeleinden; we zijn niet zoals de stations die je over de hele Verenigde Staten aantreft: een zender met uitsluitend één boodschap, óf pop, óf rock and roll, óf nieuws en praatjes, óf iets anders. Wij proberen via ons station zoveel mogelijk groeperingen te bereiken, misschien wel teveel; het kan goed dat je niet aanstaat wat je hoort wanneer je op ons afstemt, omdat we ons dan bijv. net richten tot de bejaarden over hun pensioenrechten of iets dergelijks, of we draaien net de muziek waar je niet van houdt. Dus het blijft moeilijk om jongeren aan te trekken, maar we blijven ons best doen.

De commerciële zenders, die betrekkelijk recent zijn, vormen met hun negentien stations veel meer een bedreiging voor Radio's One en Two, de populaire zenders. De verhouding muziek-gesproken woord ook zeer verschillend. Een commerciële zender heeft 80% muziek tegen 20% gesproken woord; bij een BBC-station is het nagenoeg andersom: 70% gesproken woord tegen 30% muziek. De commerciële zenders zijn ook veel langer in de lucht dan wij; 21-24 uur per dag, dus ze zijn veel nadrukkelijker aanwezig. Wij zijn gemiddeld 10,5 uur per dag in de ether; moeten wij nu meer uren lokale radio maken om meer in de lucht te zijn, zodat de mensen hun toestel aan kunnen zetten wanneer ze willen en ons dan doorlopend ontvangen. Heeft het publiek wel behoefte aan konstante lokale radio? Dat is momenteel voor ons de hoofdvraag, want als manager van een BBC-station dat last heeft van een commerciële zender, ben je geneigd om meer uren te draaien, je vraagt om meer tijd en meer geld. Als je geen last hebt van concurrentie ben je tevreden met je 10-12 uren, en zeg je eerder:

mijn mengsel van lokale- en networkprogramma's levert een uitgebalanceerd en smakelijk pakket op; de luisteraars hoeven niet over hun afstemschaal heen en weer te fietsen om hun eigen maaltijd samen te stellen, dat doen wij al voor hen. Deze kwestie is nog niet opgelost.

We moeten het komend jaar nog enige hindernissen nemen: alles wat we doen is duidelijk gericht op de toekomst. Onze gedachten gaan uit naar een uitbreiding van het aantal stations met 45 tot vijfenzeftig. En dat enkel voor Engeland; Schotland, Wales en Noord-Ierland vormen een apart hoofdstuk. Zij krijgen eigen instanties en adviesraden en nemen hun eigen beslissingen omtrent lokale radio — ze zijn trouwens al aan het experimenteren —. Maar Engeland alleen heeft die vijfenzeftig stations nodig om het gat te vullen voor de 30% van de bevolking die nog geen lokale radio hebben. Op dit moment bereiken de twintig zenders in de grote steden 70% van de bevolking, maar om de rest ook te bedienen hebben we er nog eens 45 nodig. Ze hoeven niet allemaal even groot te worden. In plattelandsgebieden kan al volstaan worden met acht of zelfs al met drie mensen. Op dit moment zijn er al experimenten gaande op dit vlak. In Barrow-in-Furness, een klein stadje met scheepsbouw aan de westkust, verzorgen acht mensen 2 uur per dag. Hoe kleiner het gebied, des te makkelijker dring je door tot de gemeenschap. Want dat is niet zo eenvoudig, ondanks wat ik hiervoor zei over mensen die binnenkomen en programma's helpen maken. Vooral in de grote steden bestaat een drempelvrees om van de mogelijkheden gebruik te maken, maar in Barrow en andere kleine gebieden is het echte buurt-radio; de mensen komen veel eerder binnenlopen om mee te doen. Daarom zouden we graag een paar van die kleinere stations opgenomen zien in onze toekomstige ontwikkeling.

Maar we moeten drie hindernissen nemen.

Ten eerste is de BBC van plan om een verruiming van haar middelen aan te vragen en het is van groot belang dat we zo dicht mogelijk komen in de buurt van ons streefgetal, — dat ik hier niet toe kan lichten omdat ik het zelf niet ken, — teneinde vooruit te kunnen komen. Niemand weet hoe de regering hierop zal reageren, al helemaal niet in deze tijden. De regering heeft de Annan-kommissie benoemd, de tweede hindernis, die de hele omroep door moet lichten en zij brengt in april/mei 1977 haar rapport uit.²⁾ Het is denkbaar dat ze tamelijk revolutionaire suggesties doet t.a.v. de ontwikkeling van lokale radio. Wij zouden graag willen dat ze ons op onze eigen manier laten groeien. Ik weet zeker dat de commerciële zenders dat ook willen, die vrije ontwikkeling. Het kan zijn, dat de Annan-Kommissie een alternatief overweegt; een onafhankelijke lokale radio wellicht, gefinancierd uit diverse middelen. Dat is op dit moment de grote vraag.

Maar wat er ook uitkomt, de derde hindernis is de moeilijkste: de regering die tegen die tijd aan de macht is, moet beslissen over de

aanbevelingen van die commissie; wat voor regering zal het zijn? Tegen de tijd dat hun rapport verschijnt, dat de zaak op papier komt, dat er beslist moet worden, tegen die tijd kunnen we wel een andere regering hebben. Als het een Labour-regering is, die de lokale radio introduceerde, wat dan? Als het een conservatieve regering is, die de commerciële zenders creëerde, wat dan? Dat zijn zo de vragen die door mijn hoofd spelen, en we hopen dat we de vrijheid krijgen om langs de uitgestippelde wegen onze plannen te ontplooiën, want plannen hebben we en die willen we tot realiteit brengen. We willen een aanvulling zijn op de bestaande networks en we geloven dat lokale radio nog steeds een zeer vitale rol te spelen heeft door vooral iets van het mystieke waas weg te nemen, dat hangt rond het medium waarmee we werken.

Noten:

- 1) Vertaalde en enigszins verkorte versie van de symposiumvoordracht.
- 2) Dit rapport is inmiddels eind maart verschenen.

REGIONALE OMROEP EN REGIONALISATIE *)

REGIONALISERING

INDELINGS-KRITERIA

Het is mij opgevallen, dat de bestaande regionale indelingen niet voor iedereen goed hanteerbaar zijn bij het schatten van het aantal regio's, dat voor een regionale omroep in aanmerking komt. Ik ben het eens met de opvatting, dat een territoriaal indelings-kriterium daarvoor niet te vinden is. Vestigingsnormen kunnen dan ook alleen aan de functie van het medium worden ontleend. Het is alleen de vraag of de overheid dat begrijpen zal, aangezien zij bij haar infra-struktureel beleid gewend is te opereren in termen van territoriale distributie-systemen. Denken in functies is voor een overheidsbestuur meestal een te zware opgave, omdat functies vaak erg van elkaar verschillen en in de "geografische ruimte" zodoende ook op een verschillende manier hun neerslag vinden. Voor ordenaars is dat heel vervelend, omdat zij vooral behoefte hebben aan samenhang en overzichtelijkheid en daarin door een "funktionele" benadering bijna per definitie worden gefrustreerd. Vanuit de functies zelf is het bovendien ook niet zo eenvoudig om de grenzen te trekken. Naarmate de technische mogelijkheden groter worden verschuiven namelijk ook de grenzen. In principe worden ze zelfs oneindig. De mate, waarin dat gebeurt hangt samen met de ontwikkeling van de produktiemiddelen aan de ene kant, maar aan de andere kant ook met de stand van de produktieverhoudingen, d.w.z. met de stand van de zaken in de maatschappij; met de wil of de noodzaak om bepaalde ontwikkelingen de vrije baan te geven. Technisch is er veel mogelijk, maar of die mogelijkheden worden gerealiseerd is afhankelijk van de vraag of het in maatschappelijk opzicht noodzakelijk wordt gevonden. Tot nu toe is het zo, dat benutting van de techniek, om op grotere schaal te kunnen werken, in de maatschappij hoog genoteerd staat. Het bedrijfsleven gaat daarbij voorop en blijkt in toenemende mate een lichtend voorbeeld te zijn voor ander sectoren. De afgelopen jaren is de schaalvergroting daar met vreugde binnengehaald als de grote sprong voorwaarts. Pas nu men begint te merken, dat dit soort bewegingen meer geluk beloven kan opleveren, is er een soort tegenbeweging aan het ontstaan, die er op uit is de kleine schaal weer in ere te herstellen.

Afgezien van het romanticisme, dat ermee gepaard gaat, is de kern van deze tegenbeweging, dat de schaal van het menselijk handelen, ondanks alle technisch vernuft, niet eindeloos kan worden opgerekt. Op een bepaald moment ontstaat er een punt, waarop de functie, die men wil organiseren, in zichzelf wordt aangetast; er is dan geen reële communicatie meer mogelijk, het eigenlijke objekt gaat ver-

loren of wordt gedraineerd en wat overblijft zijn alleen standaard formules en procedures.

De dingen, die voor ons in de maatschappij van belang zijn, vragen namelijk een milieu, dat dezelfde trekken vertoont als een eko-systeem in de biologische wereld; een milieu, dat kompleks en gevarieerd is, maar tegelijkertijd overzichtelijk en eenvoudig. In een dergelijk milieu kunnen meerdere functies naast elkaar voorkomen. Zij ontleen hun betekenis aan het samenhangend verband, waarin zij georganiseerd zijn en niet aan een centrale technische kracht, die van buitenaf hun bestaan bepaalt.

Toegepast op communicatie-voorzieningen leidt een dergelijke benadering niet tot een strak systeem van grootschalige media, maar tot een gevarieerde reeks van onderling verbonden situaties, waarin reële mogelijkheden tot communicatie en sociaal verkeer bestaan. Om hier toe te komen, geloof ik, dat de overheid er verstandig aan doet haar behoefte aan overzichtelijkheid en beheersbaarheid wat in te tomen. Als dat niet gebeurt wordt de ontwikkeling voortijdig gefixeerd op indelingen, die later alleen maar met de grootst mogelijke moeite te doorbreken zijn.

SCHAALVERGROTING

Regionalisering is tot nu toe vooral gezien als een reactie op de processen van territoriale schaalvergroting. In de meeste publikaties wordt het begrip "regionalisering" daarbij gereserveerd voor de ontwikkeling van de welzijnssector. In "Welzijnsbeleid, regionalisatie en gewestvorming" ¹⁾ van de Nationale Raad voor Maatschappelijk Welzijn wordt regionalisatie aangeduid als "de territoriale verruiming in de welzijnsbevordering". Daartegenover wordt dan het begrip "gewestvorming" gehanteerd als de territoriale verruiming in de bestuurlijke sfeer. De meeste auteurs, die in deze publikatie van de Nationale Raad aan het woord komen, pleiten ervoor om regionalisatie en gewestvorming op een zodanige manier te koppelen, dat welzijnsregio's en gewesten met elkaar samenvallen. Achter deze koppeling zit de gedachte, dat de "vermaatschappelijking van de overheid en de verstatelijking van het particulier initiatief" een geïntegreerd regionaal kader vragen.

In de discussie over regionalisering wordt er zonder meer vanuit gegaan, dat het proces van schaalvergroting een natuurlijk proces is, dat zich als een autonoom gebeuren voltrekt. Gewestvorming en regionalisering vormen dan de vanzelfsprekende reacties op een dergelijk proces. In dit soort oorzaak/gevolg redeneringen ontbreekt de dialectische verwevenheid, die inherent is aan elk verschijnsel, dat zich in het kader van de maatschappelijke ontwikkeling voordoet.

Bij een analyse van verschijnselen als schaalvergroting, regionalisering en gewestvorming zal waarschijnlijk blijken, dat er geen sprake is van kausale verbanden, maar veeleer van elkaar versterkende en op elkaar inwerkende factoren, die terug te voeren zijn op de gemeenschappelijke noemer van een uitdijend netwerk van produktie-, kon-

sumptie- en ruilverhoudingen, waarvan ook de politieke en ideologische sectoren deel uitmaken.

Om wat meer inzicht te krijgen in dit soort processen is het misschien van belang het begrip "schaalvergroting" eens wat scherper onder de loupe te nemen. Schaalvergroting is een term, die afkomstig is uit de wereld van demografen en planologen. Hij wordt gebruikt om het proces van "het uitdijen van het geografische veld" aan te duiden; het proces, waarin het maatschappelijk verkeer zich gaat afspelen in een groter wordende geografische ruimte.

Schaalvergroting wordt in deze benadering opgevat als een mechanisch gebeuren. De grenzen van de ruimte worden verlegd, omdat de sociale verbanden groter worden en niet langer passen op de "kleine schaal" van dorp of buurt.

Maatschappelijke processen verlopen echter niet volgens een dergelijk rechtlijnig schema. Zij vertonen in het algemeen een veel complexer patroon. Zo is schaalvergroting niet een puur fysiek gebeuren maar ook een vorm van sociale organisatie; een wijze van ingrijpen in de ruimtelijke omstandigheden. De ruimte verandert dus niet alleen onder de druk van sociale factoren maar deze veranderen zelf ook weer als gevolg van gewijzigde ruimtelijke omstandigheden. De Franse socioloog Castells heeft dit proces op een indringende manier beschreven in zijn boek "La question urbaine". Hij zegt daarin o.m. dat "het onjuist is om de ruimte te zien als een onbeschreven blad, dat wordt ingevuld door de aktie van groepen en instituten, zonder daarbij iets anders te ontmoeten dan het spoor van vroegere generaties. De ruimte is een materieel produkt, in relatie met andere materiële elementen zoals de mensen, die zich zelf bewegen in sociaal gedetermineerde verhoudingen, die aan de ruimte een vorm, een funktie, een sociale betekenis geven. De ruimte is dan ook niet de pure mogelijkheid voor de ontwikkeling van een sociale structuur maar de konkrete uitdrukking van een historische eenheid, waarin een maatschappij haar eigen vorm vindt" ²⁾.

Toegepast op de processen van schaalvergroting, zoals die zich in de huidige omstandigheden manifesteren, kan men stellen, dat de ontwikkeling van de maatschappelijke produktiewijze haar ruimtelijke uitdrukking vindt in een doorbreking van de historische grenzen van dorp of stad. De neerslag daarvan is terug te vinden in het ontstaan van sociaal-geografische structuren, die in het algemeen als agglomeraties of konurbaties worden aangeduid. In deze structuren zijn ook, wat Castells in navolging van Althusser, die politieke en ideologische instanties noemt, opgenomen. Hun voornaamste funktie is gelegen in de beheersing en ondersteuning van de eenheid van deze nieuwe ruimtelijke systemen. Regionalisering van deze instanties is dan ook een verklaarbare ontwikkeling. Het nieuwe wetsontwerp op de reorganisatie van het binnenlands bestuur vormt daarvan een recent en sprekend voorbeeld; en mogelijk kan ook de in bestuurlijke kringen levende behoefte om tot uitbreiding van het aantal regionale om-

roepen te komen tegen deze achtergrond worden geplaatst. Hoe men daar verder ook tegen aankijkt, het lijkt mij in ieder geval van belang om bij beschouwingen over de regionale omroep niet voorbij te gaan aan de politieke en ideologische implicaties van de huidige schaalvergrotingsprocessen.

Daarbij dient ook te worden bedacht, dat deze processen historisch gezien volstrekt uniek zijn in hun maatschappelijke kontekst en niet herleid mogen worden tot vroegere vormen van regionalisme, die aan een geheel andere maatschappijstructuur gekoppeld waren en daarin ook een andere functie vervulden. Sporen daarvan zijn in de moderne samenleving nog wel terug te vinden, maar dan meer in de vorm van een romantiserende ideologie, die de bestaande maatschappelijke produktiewijze ontkent en deze daardoor overigens op een indirecte wijze toch weer een legitimatie meegeeft.

Ik wijs daartussendoor even op, omdat de regionale omroep, voorzover ik het bekijken kan, het risico loopt deze elementen als een verlate erfenis mee te krijgen en daardoor gekompromitteerd dreigt te raken met het heimwee naar een feodaal verleden. Als dit gebeurt lijkt mij dit de snelste weg naar een marginaliteit, waar de huidige maatschappelijke praktijk uit het zicht verdwijnt of op de bekende Hilversumse wijze wordt gesandwichet tussen feodale folklore en kommercieel amusement.

BESTUURLIJKE INDELING

In een dergelijke gedachtengang is het een fictie de idee van de regio als sociaal-kulturele eenheid te blijven handhaven. De regio is niet "een beleefbaar en herkenbaar samenlevingsverband" zoals in welzijnskringen wordt gesuggereerd. Evenmin is de regio een basis voor maatschappelijke opbouw.

In de moderne staat is de regio een niveau voor infrastructuur planning, een niveau waar administratief-politieke interventies zich in ruimtelijke en bestuurlijke samenhangen verdichten. Symptomatisch hiervoor is het wetsontwerp op de reorganisatie van het binnenlands bestuur, dat op deze ontwikkeling inspeelt door de vorming van sterke bestuurlijke gewesten. De kleinschaligheid als voorwaarde voor de betrokkenheid van de bevolking bij de regionale samenleving wordt in dit wetsontwerp opgeofferd aan de eisen, die de moderne economische en technologische ontwikkeling aan het overheidsapparaat en aan andere maatschappelijke apparaten stelt. Het pastorale beeld van de regio als speelterrein voor een eigen cultuur is daarmee voorgoed naar het rijk der illusies verwezen.

Of men het wil of niet, er zal een sterke druk ontstaan om verdere uitbreiding van de regionale omroep te baseren op de toekomstige bestuurlijke indeling in grootgewesten of mini-provincies. De planningsstructuren van de overheid zijn namelijk gebaat bij een inpassing van de verschillende informatie-systemen in een gewestelijk infrastruktureel net. Ik kan niet overzien of er voldoende tegenargumenten zijn

om voor andere structuren te kiezen. Enigszins bruikbare criteria voor het aangeven van de gewenste omvang van de verzorgingsgebieden van de regionale omroep zijn niet beschikbaar.

Wat de strategische kant van de zaak betreft, kan ik evenmin beoordelen of het al dan niet verstandig is op de trend naar gewestvorming in te spelen. Persoonlijk zou ik ook de voorkeur geven aan een geleidelijke opbouw vanuit een gedifferentieerde regio-indeling; ik weet alleen niet of dit (nog) een realistisch standpunt is en bovendien is het de vraag of de onvermijdelijke ideologische strijd rond de functies van de regionale omroep niet beter binnen de officiële grenzen van het maatschappelijk systeem gevoerd kan worden.

RELATIE MET ANDERE VOORZIENINGEN

WELZIJNSVOORZIENING

In de Medianota wordt de regionale omroep gekwalificeerd als een welzijnsvoorziening van en voor de regio.³⁾ In de gedachtengang van de minister maakt de omroep dus deel uit van een bepaalde categorie van voorzieningen. Wat het karakter van die voorzieningen is wordt niet aangegeven. Welzijn is namelijk geen diskriminerend begrip, tenzij het om het werkteerrein van het ministerie van CRM zou gaan; maar dat wordt nergens gezegd. In de volgende regels van de nota worden alleen de termen "welzijnssector" en "welzijnsbeleid" gebruikt, maar die brengen ons ook niet veel verder. De minister heeft het kennelijk niet over wegen, huizen of plansoenen, maar waar hij het dan wel over heeft wordt aan de fantasie of het politiek inzicht van de lezer overgelaten. Misschien bedoelt hij niet de hele welzijnssector, maar het deel daarvan, dat de laatste tijd als het "specifieke" welzijn wordt aangegeven. Ook dan blijft echter de vraag, wat de regionale omroep gemeen heeft met voorzieningen als gezinszorg, bejaardenzorg en maatschappelijk werk. Hoe men het dus ook draait of keert, met het begrip welzijnsvoorziening is in operationele zin weinig te beginnen. Het gebruik van dat begrip moet dan ook worden afgewezen. Het werkt alleen maar verhullend en maakt in geen enkel opzicht duidelijk wat voor soort voorziening een regionale omroep eigenlijk is; het laat bovendien in het duister wat de relatie van deze voorziening is ten opzichte van andere - zo geheten - welzijnsvoorzieningen. In combinatie met andere ministeriële uitspraken kan de gebruikte formulering ook gemakkelijk aanleiding geven tot de gedachte dat regionale omroep van hetzelfde soortelijk gewicht is als vormings- en ontwikkelingswerk, opbouwwerk of cultureel werk.

De reden van dit mystificerend woordgebruik laat zich moeilijk achterhalen. Men zou op de kwaadaardige gedachte kunnen komen, dat financiële motieven de minister parten hebben gespeeld, vooral als men enkele regels verder leest, dat de regionale omroep vooralsnog niet als "basisvoorziening" in de zin van de knelpuntennota mag worden gezien. Het is echter ook heel goed denkbaar, dat ook deze nota

het gebruikelijke eerbetoon heeft moeten brengen aan de bekende welzijnsideologie van CRM.

WELZIJNSIDEOLOGIE

Welzijn is typisch een woord, dat uit de verzorgingsstaat afkomstig is. Het komt voort uit een denken, dat het bestaan opdeelt in twee sferen; die van de welvaart en die van het welzijn. Beide sferen lopen niet in elkaar over; zij zijn niet onderling verweven, maar staan los van elkaar en ook in de tijd gezien komen zij na elkaar. Pas als er welvaart is kan er ruimte voor welzijn komen. Zo is het historisch ook min of meer gegaan.

Na de oorlog is eerst het nationaal en privaat-inkomen op een redelijk peil gebracht en kort daarna werd het tijdperk van het "welzijn" ingeluid. Met het aantreden van het nieuwe kabinet werd dit feit officieel bezegeld. Het kabinetsbeleid werd tot welzijnsbeleid verklaard en de poorten naar de welzijnsmaatschappij geopend. "Op weg naar een open en ontspannen samenleving" zoals in de toelichting op de begroting voor 1973 van het ministerie van C.R.M. werd gezegd. Intussen zijn we natuurlijk nog lang niet zo ver en dat realiseert de regering zich ook, gezien haar streven naar een gelijkmatiger spreiding van inkomen, kennis en macht. We zijn inderdaad nog niet zo ver, dat er een maatschappij is ontstaan, waar ieder een redelijke materiële basis heeft en zich verder met zijn eigen zelfverwerkelijking kan bezig houden. Voor grote groepen ontbreekt die redelijke basis nog en bovendien worden we gekonfronteerd met een eindeloze reeks van situaties (werkeloosheid, slechte arbeidsomstandigheden, milieuvervuiling en ruimtelijke chaos) die welzijn tot een tamelijk schimmig begrip maken. De ontwikkeling verloopt kennelijk niet zo glad als de ideologen van de welzijnsstaat altijd hebben gedacht. Hun analyses lopen naar mijn mening vast, omdat zij in de eerste plaats de verkeerde begrippen gebruiken en die begrippen in de tweede plaats ook nog verkeerd met elkaar verbinden.

Om het wat duidelijker te zeggen: het is onjuist om in termen van welvaart en welzijn te denken en nog onjuister om die termen een kwalitatief verschillende inhoud te geven. Er is geen apart terrein, dat welzijn genoemd kan worden en waar andere normen gelden dan op het terrein, dat welvaart heet. Zowel welzijn als welvaart zijn materiële begrippen en zij worden beheerst door dezelfde normen en wetmatigheden. Het is dan ook om die reden, dat het geen geschikte begrippen zijn om de maatschappelijke werkelijkheid te analyseren. Zij geven daarvan een vertekend beeld en diskrimineren ook niet op de juiste punten. Als we de arbeid als welvaart kwalificeren, gaan we ervan uit, dat de wetten van de produktie alleen daar gelden, terwijl ze net zo goed in de sfeer van het welzijn of de reproductie tot gelding komen. Indien men ervan uitgaat, dat produktie en reproductie elkaar doordringen en bepalen, kan men met het begrippenpaar welvaart-welzijn niet meer uit de voeten. Er is dan ook geen sprake meer van welzijns-

voorzieningen, maar, om de franse filosoof Althusser te citeren, van een aantal instanties (sektoren) in de economische, politieke en ideologische sfeer, die tezamen het raamwerk van de maatschappelijke structuur vormen.⁴⁾

Een analyse aan de hand van deze onderscheiding, zeker wanneer zij in allerlei subsystemen wordt uitgewerkt, kan ons meer inzicht verschaffen in de functie van de maatschappelijke voorzieningen, die als welzijnsvoorzieningen plegen te worden aangeduid. Van een dergelijke analyse verwacht ik met name, dat het instrumentele karakter van deze voorzieningen scherper naar voren zal komen; en in de tweede plaats, dat hun functies en dysfuncties in het huidige maatschappelijke systeem meer reliëf zullen krijgen. Dat biedt dan waarschijnlijk ook de mogelijkheid om tot een problematisering van de welzijnssector te komen en tot een politieke beoordeling van de voorzieningen, die daartoe gerekend worden.

MASSAKOMMUNIKATIE?

Het lijkt mij nogal begrijpelijk, dat de deskundigen op het gebied van de regionale omroep de neiging hebben tegenover dit vage welzijnsbegrip het eigen begrip (massa-)kommunikatie te benadrukken. Ik vraag me af, of we daar nu wel zoveel verder mee komen. Massakommunikatie houdt in het bereiken van zoveel mogelijk mensen met een boodschap, die door een zender wordt verspreid. Bij de meeste omroep-programma's ligt het hoofdaksent daarbij op informatie. Jurgens voegt er een conserverende en innoverende functie aan toe.⁵⁾ Met de laatste functie komt hij dicht in de buurt van activiteiten als vormingswerk en opbouwwerk.

In het algemeen blijkt men echter bij de regionale omroep wat huiverig voor het aangaan van verbindingen met dit soort voorzieningen. Men houdt het liever op de informatie, waarbij het openhouden van de kanalen naar een zo breed mogelijk publiek voorop staat. Bij de buitenstaander roept het herhaaldelijk benadrukken van de objectiviteit van de informatie een wat illusionistisch beeld op. Als dat bovendien gegarandeerd moet worden door het bekende "hoor en wederhoor" lijkt dat op een nogal smalle basis te berusten. Informatie wordt namelijk gegeven en ontvangen in een bepaalde maatschappelijke kontekst. Dat is, naar mijn gevoel, niet de kontekst van een pluriforme samenleving, maar van een samenleving, die door maatschappelijke tegenstellingen wordt bepaald. Als de regionale omroep zijn pretenties waar wil maken, zal hij er niet aan ontkomen zijn positie in dit krachteveld te bepalen.

Om misverstand te voorkomen, wijs ik erop, dat ik het woord "tegenstellingen" uitdrukkelijk niet beperk tot de traditionele sfeer van kapitaal en arbeid. In de huidige marxistische literatuur worden de maatschappelijke verhoudingen trouwens op een veel genuanceerdere manier benaderd.⁶⁾ Waar het mij vooral om gaat is dat in een regionaal kader allerlei tegenstellingen en machtsverhoudingen meestal op een

zeer direkte manier zichtbaar worden. Ze zijn vaak ook dichterbij en meer onverhuld aanwezig dan op andere verder weggelegen niveaus. Hier zit dan, naar mijn mening, ook de structurele beklemming van de regionale omroep, waar zelfs een objectieve informatie-functie gemakkelijk in verstrikt kan raken. Ik hoef niet ver van huis te gaan om te konstateren, dat zelfs de toepassing van een onschuldig lijkend begrip als "hoor en wederhoor" op heftige weerstanden kan stuiten. Er zijn nu eenmaal samenlevingen, waar bestaande monopolies pas gerust zijn als zij nieuwe monopolies (zoals de regionale omroep) in hun eigen kartel hebben ondergebracht.

SOCIALE AKTIVERING?

Een zeer grove benadering van de regionale situatie geeft een verdeling te zien van dominerende (behoudende) krachten en bewegingen, die naar vernieuwing streven Omdat de eerste altijd sterker zijn dan de tweede is het principe van gelijke kansen, zoals dat in regionale omroepkringen wordt gepredikt, eigenlijk niet veel meer dan een bevestiging van de status quo.

Omdat ik me niet kan voorstellen, dat de regionale programmamakers dit een aantrekkelijk perspectief vinden, doen zij er goed aan hun BBC-devies "truth, balance and fairness" eens kritisch onder de loep te nemen. Deze normen doen het waarschijnlijk goed op een cricketveld, maar niet op een terrein, waar een heel ander spel wordt gespeeld en waar "kick and rush" tot de normale spelregels behoort. Ik wil daarmee overigens niet de suggestie wekken, dat programmamakers zich in de toekomst maar van de trucs van het moderne voetbal moeten gaan bedienen. Daar zijn zij waarschijnlijk toch te fijn voor gebouwd. Wat meer raffinement in het sociale verkeer lijkt mij al voldoende; misschien aangevuld met een beetje meer maatschappelijk onderscheidingsvermogen.

Over "sociale aktivering" praat ik in dit verband liever niet. Ik ben het er trouwens mee eens, dat het gebruik van dit soort woorden alleen maar valse beloften oproept. Niet alleen de audiovisuele sektor heeft zich daar overigens schuldig aan gemaakt, maar ook sectoren als het opbouwwerk, het vormingswerk en het kulturele werk. De overspannen ideologie in deze sectoren weerspiegelt zich het best in de rituele toepassing van het woord "welzijnswerk".

Ik heb er geen behoefte aan om de regionale omroepen dezelfde weg op te sturen. Wat ik wel zou willen is hen duidelijk maken, dat hun professionele onafhankelijkheid wordt begrensd door de (objectieve) positie, die de omroep als "ideologisch apparaat" in de maatschappij inneemt. In de tweede plaats zou ik erop willen wijzen, dat gebrek aan inzicht in de maatschappelijke verhoudingen de programmamakers in een marginale en vrijblijvende positie manoeuvreert, waarbij het medium uitsluitend als instrument tot maatschappelijke integratie kan fungeren.

INFORMATIE?

Om de ban van de buitenring te doorbreken zou ik ter afsluiting van dit tweede deel nog een paar opmerkingen willen maken over de informatie-functie van de regionale omroep. Hoewel alle ingewijden warme gevoelens krijgen bij het uitspreken van het woord "informatie", weten zij toch niet goed hoe zij die gevoelens in wat meer eksakte bewoordingen kunnen omzetten. Voor het ontwikkelen van informatietheorieën zijn omroep-medewerkers trouwens ook niet de meest aangewezen figuren. Maar ook de wetenschap biedt in dit opzicht toch te weinig, zeker wanneer het er om gaat de bestaande theorie in een regionaal kader te vertalen. Zonder de pretentie van deskundigheid te voeren, meen ik hierbij toch wel een paar opmerkingen te mogen maken. Want waarom en waartoe moet er aan alles wat al aan informatie in kranten, tijdschriften en de media wordt gegeven nog een extra dosis regionale informatie worden toegevoegd.⁹⁾

Het is natuurlijk bijzonder aardig om ook eens te horen, wat er in eigen omgeving te beleven valt, maar dat lijkt me toch niet voldoende om er een regionale omroep voor in het leven te roepen. Het moet echt nodig zijn. We verdrinken namelijk toch al in de dingen, die op ons af komen. Misschien kan er nog wat lokale of regionale kennis bij, maar het is niet uitgesloten, dat dit ten koste van andere informatie gaat, die misschien net zo belangrijk is. We zitten tenslotte met, wat de minister ook in zijn nota noemt, "een informatieve explosie". Grote groepen mensen laten die in berusting en passiviteit over zich komen en hebben niet het gevoel, dat ze er veel wijzer van worden. Dat worden ze ook niet, omdat zij niet in staat zijn (worden gesteld) om te selekteren wat voor hun belangrijk is en ook geen kans zien om de beschikbaar komende informatie in kennis om te zetten.

Nu zijn er deskundigen, die zeggen, dat dit laatste een kwestie van aanpassing van het medium is; een betere programmering en een methodiek, die rekening houdt met het analfabetisme van de doorsnee kijker of luisteraar.

Er zijn echter ook andere theorieën, die ervan uitgaan, dat mensen per definitie niet geïnteresseerd zijn, omdat de dingen hun zo worden aangereikt, dat ze er niets mee kunnen doen. De samenhang ontbreekt; bepaalde ervaringen worden uitgesloten of van hun werkelijke (voor het individu of de maatschappij relevante) inhoud ontdaan, waardoor ze, zoals dat in een kritiek op de medianota is geformuleerd, geen nut voor de mensen hebben.

De informatie- en kenniskloof wordt daardoor alleen maar groter. Wie aan de goede kant zit, wordt er alleen maar beter van; maar wie verkeerd gestart is raakt alleen maar verder achterop. Misschien is het wat zwaar om de regionale omroep met dit spanningsveld van ongelijke kansen te konfronteren, maar wie informatie wil geven en betrokkenheid vergroten, moet wel weten, wat zijn kansen zijn.

Misschien kan de regionale omroep er niet alles aan doen, maar wat zij in ieder geval beter kan dan de nationale omroep, is het aan de

orde stellen van ervaringen van maatschappelijke groepen in steden en dorpen met betrekking tot dingen, die voor hen werkelijk van belang zijn. Dat is, om het wat minder politiek geladen te zeggen, wat de Amerikaanse essayist Paul Goodman ergens heeft aangeduid als "decent work"; fatsoenlijk werk, werk, dat de moeite waard is en dat belangrijk is omdat het verwijst naar ervaringen, die ook belangrijk en de moeite waard zijn; die alleen niet aan de oppervlakte komen, omdat de centrale krachten in de maatschappij dat niet zo belangrijk vinden en de mensen tot de konklusie zijn gekomen, dat ze dat zelf ook maar het beste kunnen vinden. Als de mensen van de regionale omroep, dat nu eens niet zouden vinden, zouden zij aan hun informatiefunctie een richting kunnen geven, die de afstand tussen de mensen, die veel en weinig weten, en tussen de mensen, die veel en weinig kunnen, aanmerkelijk verkleind.

BEHEER EN BEHEERSING

SAMENHANG

In plaats van de allerwegen bepleite samenhang van voorzieningen zou ik liever willen opteren voor een samenhang van problemen en daarop gerichte activiteiten en projekten. Er wordt naar mijn gevoel door de beleidsvoerders veel te lichtzinnig over de samenhang en samenwerking gesproken. In de nieuwe rijksbijdrageregelingen voor het vormingswerk en de maatschappelijke hulpverlening voor jongeren staat samenwerking zo centraal, dat de identiteit van de verschillende activiteiten of voorzieningen, daarin dreigt te verdrinken. Samenhang is er niet zomaar en samenwerking ontstaat niet vanzelf. Soms is het zelfs helemaal niet goed om dingen in samenhang te zien of te doen. Daarmee kun je gemakkelijk de dingen, die op zichzelf de moeite waard zijn, zoek of stuk maken. Voor de regionale omroep betekent dit concreet, dat het zomaar inhaken bij allerlei andere regionale (welzijns-) voorzieningen naar mijn mening moet worden afgewezen. Samenwerking heeft alleen zin vanuit een eigen duidelijk geprofileerde positie, waaraan de uitgangspunten kunnen worden ontleend voor met anderen op te zetten activiteiten en projekten. Men moet zijn bondgenoten, met andere woorden, welbewust en strategisch verantwoord weten te kiezen.

POLITIEKE KONTROLE

Er zijn in de afgelopen jaren bladzijden vol geschreven over de voor- en nadelen van artikel 47a en 47b van de omroepwet. Ik weet daar nauwelijks meer iets aan toe te voegen. Voorzover ik de discussie in Brabant heb gevolgd, was de stelling daar, dat "een regionale omroep alleen maar van, voor en door het te bedienen gebied tot stand te brengen is door middel van een zendmachtiging op basis van artikel 47b". In de nog niet zo lang geleden verschenen beleidsnota van de Stichting Regionale Omroep Brabant wordt het nog mooier gezegd.

Het heet daar, dat "het voor het optimaal functioneren van de regionale omroep nodig is, dat initiatief en activiteiten worden overgedragen door de gehele regio en anderzijds door een volledige gerichtheid van deze omroep op de behoeften aan informatie-begeleiding vanuit deze regio."")

Als men naar de bestuurlijke samenstelling van de Stichting kijkt, dan blijft er van deze bloemrijke uitspraak niet veel over; en ook de recente interventies van het Eindhovense CDA rond de benoeming van twee redacteuren werpen een merkwaardig licht op "de verantwoordelijkheid van de gemeenschap voor alle aspecten van de regionale omroep". Omdat ik niet kan beoordelen hoe exemplarisch deze Brabantse toestanden zijn voor een evenwichtige beoordeling van artikel 47 b, zal ik daar verder niet op ingaan. Het lijkt mij voldoende om hier te konstateren, dat decentralisatie van het bestuur van een omroep-medium soms blijkbaar alleen principiëel juist is. Ik stel dat met enige nadruk, omdat het ministerie van CRM de decentralisatie van het (welzijns-)beleid momenteel als de meest heilige koe op het altaar heeft gezet. Zoals het er nu uitziet hoeven we in de nabije toekomst helemaal niet meer over 47a of 47b te praten, omdat het eerste lid dan al lang op sterk water in een van de diepste kisten van het ministerie zal zijn opgeborgen. Het zou waarschijnlijk niet de moeite waard zijn om ons over deze biologische operatie erg druk te maken, als er geen konsekventies aan vast zouden zitten, met betrekking tot de financiering en het - eventuele - voortbestaan van de regionale omroep.

In zijn Medianota stelt de minister zonder meer, dat de regionale omroep als welzijnsvoorziening van en voor de regio ook uit regionale (gemeentelijke, provinciale) middelen zal moeten worden gefinancierd. Men hoeft niet met een "Proloog-syndroom" rond te lopen om een dergelijk voorstel toch met de grootst mogelijke argwaan te bekijken. Als een politieke partij al stampij maakt over de benoeming van een paar redacteuren, wat moet er dan wel niet gebeuren als het programma-beleid zelf ter discussie staat.

De minister is daar blijkens de daarop betrekking hebbende passage in zijn nota zeer optimistisch over. Hij ziet wel een problemen, maar hij verwacht dat die zonder al te veel moeite kunnen worden opgelost. Toepassing van de artikelen 10 en 12 van de omroepwet biedt naar mijn mening echter onvoldoende garanties om de politieke beheersing van het omroep-medium door gemeente- of gewestbesturen te verhinderen.

Dat de minister zijn optimisme blijft houden is nog eens opnieuw gebleken bij de opening van de studio van de Brabantse omroep. Hij heeft toen zoiets gezegd als "Wij moeten in Den Haag niet blijven uitmaken wat goed is voor de regio, maar wij moeten de beslissingen leggen bij degenen, die beter kunnen beoordelen, wat de behoeften van de mensen zijn, omdat zij er dichterbij zitten."

Hij doelde daarbij kennelijk op de lokale politici en bestuurders, die hij overigens in datzelfde verhaal een kleine wenk gaf om niet onge-

konditioneerd de bestuursorganen van de regionale omroep in bezit te nemen - een opmerking, die overigens niet ten onrechte was, wat moge blijken uit het feit dat zij niet emotioneel aan de betrokkenen voorbij ging.

Waar ik overigens in tegenstelling tot de minister in hoge mate aan twijfel, is aan het vermogen van de lokale autoriteiten om te weten wat de behoeften van de mensen zijn. Ik zeg niet, dat ze het in Den Haag beter weten; ik geloof eerder, dat zij het daar ook niet weten. De enige, die het weten, zijn de mensen zelf, maar die zijn zich dat nauwelijks bewust en ze zijn er bovendien niet op georganiseerd.

Zolang dat niet het geval is, moeten wij geloof ik erg voorzichtig zijn met het verschuiven van beoordelings- en beslissingsniveau's van boven naar beneden. Wij zouden dat alleen maar moeten doen als wij ervan overtuigd zijn, dat het politieke systeem op plaatselijk en regionaal niveau beter functioneert dan in Den Haag. Zolang dat niet het geval is en zolang bovendien de belangenorganisaties van deelnemers of gebruikers ontbreken, is het waarschijnlijk beter om de decentralisatiedrift wat te beteugelen of slechts in geselecteerde omstandigheden en onder scherpe kondities de vrije hand te laten.

Vanuit deze gedachtengang lijkt het mij in dit stadium van de ontwikkeling van de regionale omroep zeker onverstandig om een integraal decentralisatiebeleid te prediken.

De twee lopende experimenten hebben daarvoor tot nu ook nog geen enkele aanwijzing opgeleverd. In het algemeen vind ik, dat men met een informatie-medium als de regionale omroep wat voorzichtiger om zou moeten springen.

Informatie is een uiterst belangrijke en daarom ook kwetsbare functie, die de dominante krachten in de maatschappij niet gemakkelijk aan hun invloed zullen laten ontsnappen. Het gevaar komt hier vooral uit de hoek van de overheid, die bij voortdurend op zoek is naar een legitimatie van haar toenemend interventionisme. De regionale omroepen zullen er daarom goed aan doen hun koers zorgvuldig uit te zetten en daarbij vooral attent te zijn op de de-legitimerende krachten, die tenslotte ook in het maatschappelijk systeem aanwezig zijn.

Noten:

*) Licht aangepaste versie van de symposium voordracht.

1) *Welzijnsbeleid, regionalisatie en gewestvorming*; Nationale Raad voor Maatschappelijk Welzijn; 1974. Verslagboek van de conferentie op 9 en 10 Mei in Noordwijkerhout.

2) Manuel Castells: *La question urbaine*; Francois Maspero, Paris 1973.

3) *Nota over het massamedia beleid*; Staatsuitgeverij 1975, pag. 67.

4) Louis Althusser: *Idéologie et appareils idéologiques d'état*; in: *La pensée*, mai-juin 1970. Voor een beschouwing over de ideeën van Althusser en zijn leerling Balibar zie Grahame Lock in: "*De Gids*" 1/2/1976.

5) H. Jurgens in een voorbereidende notitie voor het symposium over de regionale omroep.

6) Hans Heinz Holz: *Tendensen in het Europese marxisme*; het polycentrisme en de dialectiek van theorie en praktijk. *Sunschrift* 95.

7) *Beleidsnota van de Regionale Omroep Brabant*; S.R.O.B. Eindhoven.

NAWOORD

Het symposium over de regionale omroep dat in september 1976 in Amsterdam plaatsvond, heeft een aantal onthullende opmerkingen over het Nederlandse cultuur- en mediabeleid opgeleverd. Verscheidene daarvan kan men terugvinden in de in dit nummer afgedrukte redes van Hemels en Kuypers.

De hoofdthema's van het symposium zijn eveneens in deze bijdragen gegeven: "Wat is de plaats van de regionale omroep in het mediaveld?" en "Wat is de betekenis van het huidige decentralisatie- en regionaliseringsbeleid voor de regionale omroep in Nederland?" Behalve deze hoofdthema's zijn in het symposium nog aan de orde geweest: "De kabelomroep en de regionale omroep in Nederland" door dr. Peter Hofstede en "Regionale omroep, onderwijs, vorming en permanente educatie" door drs. Henk Jurgens. In de belangwekkende bijdrage van Hofstede komt de toon van kritiek en pessimisme ten aanzien van het Nederlandse mediabeleid nog sterker door dan in de bijdragen van Hemels en Kuypers.

Deze dolende en geleerde ridder van de nieuwe media heeft zelfs afstand genomen van de hem aanvankelijk hoopgevendende "zes kabel-experimenten" met de constatering dat het door de overheid institutionaliseren van dergelijke niet-professionele kleinschalige experimenten en het vervolgens beëindigen van deze experimenten, een manipulatie zijn om maatschappelijke veranderingen aan de basis van de samenleving tegen te gaan.

Deze constatering zal wat de beëindiging van de experimenten betreft ook ongetwijfeld opgaan voor de nu experimenterende regionale omroepen. Deze zijn hun experimenten begonnen in de gerechtvaardigde hoop dat deze de beleidsvorming met betrekking tot regionale omroep die door minister Klompé nog, op gang was gebracht, zouden ondersteunen.

De opvatting van de minister dat de zendmachtigingen zonder meer zouden worden gecontinueerd als de instellingen in de regio hun eigen middelen zouden vinden, geeft deze ondersteuning niet. Betaling van regionale omroepen door de lagere overheden, waar het in de praktijk op neer zal komen, betekent een onaanvaardbare afhankelijkheid voor het medium. Niet betalen betekent uiteraard het einde. Zelfs de Raad voor de Gemeentefinanciën, principieel voorstander van de plannen van de minister, schrijft in zijn advies inzake het Wetsontwerp tot wijziging van de Omroepwet: "Een zuiver plaatselijke prioriteitsstelling met betrekking tot lokale omroep (bedoeld is regionale omroep ex. art. 47 Omroepwet, GJK) zal waarschijnlijk in zeer sterke mate belemmerend werken op het tot stand komen van nieuwe lokale omroepen en op de ontwikkeling van bestaande instellingen".¹⁾

Duidelijk wordt daarmee dat deze experimenten in het mediabeleid de sluitsteen zullen zijn van een ontwikkeling die verband houdt met de democratiseringsbeweging van het einde van de jaren zestig. Opvallend daarbij is inderdaad dat de regionale omroep gemengd wordt tussen twee beleidstromen met duidelijk restauratieve tendensen. De eerste: "het herstellen van het omroepbestel in zijn oude verhoudingen", de tweede: "het decentralisatiebeleid", dat als vernieuwend en democratiserend wordt geëfficeerd, maar dat in feite niets anders is dan het herstellen van het 20ste-eeuwse Nederland, in zijn 19e-eeuwse Thorbeckiaanse verhoudingen. Het op deze wijze eren van de grote staatsman, doet hem tekort. Een andere vrucht van het 19de-eeuwse liberalisme: de vrijheid van meningsuiting wordt door deze 20ste-eeuwse restauratie, in ieder geval in de regio, bedreigd. En zeker in deze eeuw met al haar technische mogelijkheden zou duidelijk moeten zijn dat democratie meer te maken heeft met een open, noch door de commercie noch door de overheid belemmerde, communicatie dan met het voor vier jaar aanwijzen van lokale bestuurders. Verblind als zij zijn door de glimmende feestverpakking "spreiding van macht, kennis en inkomen" zal de konklusie van Hofstede voor de ontwerpers voor het mediabeleid duister blijven. "We worden een afgezakt landje, niet slechts overzee, want dat waren wij godzijdank al, maar dat we het nu ook in de Europese communicatiestromen worden is wat teveel van het goede." 2)

Wat het door Europa verpauperd geachte Groot-Brittannië van het mediabeleid terecht brengt kunnen wij lezen in het eindrapport van het zogeheten Annan-committee.

Deze commissie is in 1974 ingesteld om de toekomst van de Britse omroep te schetsen. Als twee belangrijke randvoorwaarden noemt de commissie verscheidenheid ("The vitality of broadcasting lies in diversity") en de redactionele onafhankelijkheid ("To keep the editorial independence of broadcasting organisations free from the control of political pressure groups and vested interests"). 3)

De commissie beveelt voor "local broadcastings" de instelling van een "local broadcasting service" aan, die als taak heeft de zendfrequenties zo te verdelen dat de meeste Britten hun lokale radio-programma kunnen ontvangen. Verder zal deze organisatie belast moeten worden met de supervisie van onafhankelijke lokale instellingen van commercieel of maatschappelijk karakter, die de programma's verzorgen. De financiering zal voornamelijk door middel van reclame-inkomsten gegarandeerd moeten worden. Een strikt onderscheid tussen reclame en programmering zal daarbij gegarandeerd moeten worden. De ondernemingen zullen niet aan de exploitatie mogen deelnemen.

Dit beleidsvoorstel moet voor Nederland, waar de bereidheid om het gehele land van regionale omroep te voorzien gering is en het mediabeleid reclame-inkomsten voor de regionale omroep uitsluit, wel provocerend zijn.

Hoewel de regionale omroepen geen voorstanders zijn van regionale etherreklame is het zuur te moeten bedenken dat de nauwelijks informerende huis-aan-huis-bladen inmiddels een reclamebudget van 400.000.000 gulden hebben opgebouwd⁴⁾ en de landelijke bedekking met regionale omroep ca. 50.000.000 gulden per jaar zal vergen. In het mediabeleid van deze regering is de ondernemingsgewijze productie van de gedrukte media kennelijk aanzienlijk belangrijker dan de vrijheid van maatschappelijk representatieve instellingen om informatie en communicatie aan hun regio te bieden.

Noten:

1) *Nederlandse Staatscourant*, 19 april 1977.

2) Symposium Regionale Omroep, Verslag rede Hofstede blz. 8.

3) *Report of the Committee on the future of broadcasting*, blz. 471: "Conclusion and Summary".

4) *Adformatie*, 23 december 1976.

Gegevens over de auteurs:

Dr. J. M. H. J. Hemels is wetenschappelijk hoofdmedewerker voor massacomunicatie aan het Psychologisch Laboratorium van de Katholieke Universiteit te Nijmegen.

M. Barton is algemeen directeur voor lokale omroep van de BBC te Londen.

Mr. P. Kuypers is directeur van het Provinciaal Opbouworgaan Noord Brabant te Tilburg.

Drs. G. J. Kemme is algemeen adviseur van de STAD te Amsterdam en sekretaris van de ROOS (Regionale Omroep Overleg en Samenwerking).